

YMPÄRISTÖKASVATUS TAMPEREEN PERUSKOULUISSA

Vertailu tavanomaisten ja Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvien peruskoulujen
ympäristökasvatuksesta

Ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Kestävä kehitys, Forssa

Kevät 2022

Katja Tanski

Kestävä kehitys

Tekijä Katja Tanski

Työn nimi Ympäristökasvatus Tampereen peruskouluissa - vertailu tavanomaisten ja Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvien peruskoulujen ympäristökasvatuksesta

Ohjaaja Eija Raimovaara

Tiivistelmä

Vuosi 2022

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli vertailla tavanomaisten koulujen ja Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvien koulujen ympäristökasvatusta tamperelaisissa peruskouluissa. Työn tilaajana toimi Tampereen kaupungin sivistystoimi.

Peruskoulujen merkitystä ympäristökansalaisten kasvattajana ei voi korostaa liikaa. Kestävän tulevaisuuden rakentamiseen liittyvien taitojen opettaminen on kirjattu opetussuunnitelmaan. Ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomi on edistänyt suomalaista ympäristökasvatusta jo vuosikymmeniä, lisäksi se koordinoi kansainvälistä Vihreä lippu -ohjelmaa Suomessa. Tässä opinnäytetyössä selvitettiin lisääkö maksullinen ympäristösertifikaatti ympäristökasvatuksen määrää kouluissa ajallisesti, vai toteuttavatko tavanomaiset koulut ympäristökasvatusta yhtä lailla pelkän opetussuunnitelman pohjalta. Tässä opinnäytetyössä tavanomaisella koululla tarkoitettiin peruskoulua, jolla ei ole Vihreä lippu -ympäristösertifikaattia.

Tässä opinnäytetyössä käsiteltiin kestävästä kehitystä, opetussuunnitelman perusteita, ympäristökasvatusta sekä Vihreä lippu -ohjelmaa. Opinnäytetyö oli tutkimuksellinen, joten siinä käydään läpi tutkimuksen toteutusvaiheet ja tulokset. Tutkimusmenetelmiksi oli valittu kysely sekä teemahaastattelut. Opinnäytetyön aineisto kerättiin yhdessä Hämeen ammattikorkeakoulun kestävästä kehityksen opiskelijan, Laura Vänskän kanssa. Aineistoa tarkasteltiin kahdesta eri näkökulmasta ja tulosten pohjalta toteutettiin kaksi erillistä opinnäytetyötä.

Ympäristökasvatuksen sisältöä ja määrää selvitettiin tekemällä peruskoulujen opettajille vapaaehtoinen kysely, jonka vastausten tulosten perusteella teemahaastateltiin viisi rehtoria. Ympäristökasvatuksen laadukkuuden mittaaminen on haastavaa, joten opinnäytetyössä keskityttiin selvittämään ympäristökasvatuksen määrää ja tyyliä sekä keräämään opettajien kokemuksia ympäristökasvatuksen antamisesta.

Tämän tutkimuksen perusteella ympäristökasvatusta annetaan monipuolisesti ja laaja-alaisesti sekä sertifikaatittomissa kouluissa että Vihreä lippu -sertifikaatin kouluissa. Vihreä lippu lisää oppilaiden ja henkilökunnan osallisuutta, mutta sertifikaatin raportointivelvollisuus koetaan työläänä. Ympäristökasvatuksen antamiseen vaikuttavat eniten opettajan aktiivisuus ja omat mielenkiinnon kohteet.

Avainsanat ympäristökasvatus, peruskoulu, kestävä kehitys, Vihreä lippu

Sivut 46 sivua ja liitteitä 9 sivua

The purpose of this thesis was to compare environmental education implementations between Green Flag schools and conventional schools in Tampere. The commissioner of the thesis was the City of Tampere, teaching services.

The importance of the comprehensive schools as an educator for environmental citizens cannot be overemphasised. Teaching the skills related to building a sustainable future is enshrined in the curriculum. The Foundation for Environmental Education FEE Suomi has been promoting Finnish environmental education for decades and it also coordinates international Green Flag programme in Finland.

The aim of this thesis was to find out whether the paid environmental certificate increases the amount of time spent on the environmental education, or whether the conventional schools implement environmental education equally based on curriculum alone. In this thesis, conventional school is a school without the Green Flag certificate.

This thesis discussed sustainable development, curriculum, environmental education and Green Flag programme. The thesis was a research study, so it reviews the implementation phases of the research and results. The research methods were form interviews and thematic interviews. The material was collected with Ms Laura Vänskä, another student of Sustainable Development at Häme University of Applied Sciences (HAMK). The data was examined from two different perspectives and based on the results; two separate theses were carried out.

The content and amount of environmental education was researched by a voluntary questionnaire and five headmasters' interviews. Because it is challenging to compare the quality of educations, this thesis focused on the quantity and style and on gathering teachers' experiences in providing environmental education.

Based on this study, environmental education is provided in a diverse and comprehensive manner both in conventional and Green Flag schools. The Green Flag increases the involvement of the pupils and staff, but the obligation to report is perceived as burdensome. The teacher activity and the teachers' own interests affect most the provision of environmental education.

Keywords environmental education, comprehensive school, sustainable development, Green Flag

Pages 46 pages and appendices 9 pages

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Kestävä kehitys	2
2.1	Kestävä kehitys opetussuunnitelmassa	4
2.2	Ekososiaalinen sivistys	4
3	Ympäristökasvatus.....	5
3.1	Ympäristökasvatuksen tavoitteet	6
3.2	Ympäristökasvatuksen mallit	7
3.3	Ympäristökasvatuksen kokonaisvaltaisuus.....	8
4	Vihreä lippu -ohjelma	9
4.1	Vihreän lipun teemat	10
4.2	Vihreän lipun toimintamalli	10
4.3	FEE Suomi.....	11
5	Ympäristökasvatus Tampereella	11
5.1	Pirkanmaan ympäristöohjelma	11
5.1.1	Pirkanmaan ympäristökasvatuksen yhteistyöryhmä	12
5.1.2	Pirkanmaan ympäristökasvatussuunnitelma	12
5.2	Tampereen seudun Maailmankoulu-projekti	13
5.3	Luontokoulu Korento ja LYKE-verkosto	13
6	Tutkimusmenetelmät ja toteutus.....	14
6.1	Tutkimusongelman määrittely.....	14
6.2	Tutkimuksen tausta ja tutkimuskysymykset.....	15
6.3	Tutkimussuunnitelma	16
6.4	Tutkimusmenetelmät ja perustelut	17
6.5	Tutkimuksen toteutus.....	18
6.6	Tulosten purku	19
7	Tulokset	19
7.1	Kyselyn tulokset	19
7.2	Rehtoreiden haastattelut.....	30
7.2.1	Ensimmäinen rehtorihaastattelu	30
7.2.2	Toinen rehtorihaastattelu	31

7.2.3	Kolmas rehtorihaastattelu	33
7.2.4	Neljäs rehtorihaastattelu	34
7.2.5	Viides rehtorihaastattelu	35
8	Tulosten tarkastelu.....	36
9	Johtopäätökset ja pohdinta.....	41
	Lähteet.....	47

Liitteet

Liite 1	Kysely tamperelaisille peruskoulujen opettajille
Liite 2	Kysymykset rehtoreille
Liite 3	Aineistonhallintasuunnitelma

1 Johdanto

Peruskoulun merkitystä ympäristökansalaisten kasvattajana ei voi ohittaa. Nyt ensimmäisellä luokalla olevat koululaiset elävät tavoitteiden mukaan hiilineutraalissa yhteiskunnassa ollessaan parikymppisiä; heillä on oltava täysin erilainen suhtautuminen luonnonvarojen käyttöön ja materian kuluttamiseen kuin esimerkiksi heidän vanhemmillaan tai isovanhemmillaan. Ympäristökansalaisella tarkoitetaan ympäristövastuullista aktiivista henkilöä, joka kokee itsensä osalliseksi kestävä tulevaisuuden rakentamiseen (Finto, 2015). Suomen tavoitteena on olla hiilineutraali vuonna 2035, mikä edellyttää muun muassa suomalaisten hiilijalanjäljen pienentämistä sekä kiertotalouden edistämistä (Ympäristöministeriö, n.d.).

Ympäristö ja kestävyys löytyvät peruskoulun opetussuunnitelman jokaisesta luvusta. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää kuinka paljon ja millaista ympäristökasvatusta tamperelaisissa peruskoulussa annetaan. Osa kouluista on tavanomaisia kouluja ja osalla on FEE Suomi -ympäristökasvatusjärjestön ympäristösertifikaatti, Vihreä lippu -ohjelma. Tässä opinnäytetyössä tavanomaisella koululla tarkoitetaan peruskoulua, jolla ei ole Vihreä lippu -ympäristösertifikaattia. Opinnäytetyön alussa esitellään tutkimuksen teoreettinen viitekehys, joka muodostuu opetussuunnitelman perusteista, ympäristökasvatuksesta sekä Vihreä Lippu -ohjelmasta. Viitekehyyksen esittelyn jälkeen esitellään tutkimuksen taustat, sen tekninen toteutus, tutkimustulokset sekä johtopäätökset ja pohdinta.

Opinnäytetyö sai alkunsa pohdinnasta minkälaista lisäarvoa Vihreä lippu -ohjelman maksullinen sertifikaatti tuo koulussa annettavaan ympäristökasvatukseen. Ajatus opinnäytetyön aiheesta lähti työmaailmasta suhteellisen käytännönläheisesti, kun ammattikorkeakouluharjoittelun aikana selvisi, että koulujen ympäristökasvatuksen antamiseen ei tunnu olevan selkeitä ohjeistuksia, eikä järjestettyyn aiheeseen liittyvää webinaaria kohtaan tuntunut olevan juuri mitään kiinnostusta. Opinnäytetyön tutkimusongelmaa pohdittaessa tutustuttiin myös Niina Mykrän väitöskirjaan ”Peruskoulu ekologista kestävyttä edistämässä”, jonka tavoitteena on tunnistaa ympäristökasvatuksen mahdollisuuksia suomalaisessa peruskoulussa (Mykrä, 2021).

Tutkimuskysymykset, joihin opinnäytetyössä pyrittiin vastaamaan, olivat:

- Miten tavanomaisten koulujen ja Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvien koulujen ympäristökasvatuksen määrä ja tyyli eroavat toisistaan tamperelaisissa peruskouluissa?
- Minkälaisia huomioita tavanomaisten koulujen ja Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvien koulujen ympäristökasvatuksesta nousee esiin tamperelaisissa peruskouluissa?

Työn tilaajana toimi Tampereen kaupungin sivistystoimi. Tampereen kaupunki oli kiinnostunut erityisesti maksullisen Vihreä lippu -sertifikaatin vaikutuksesta ympäristökasvatukseen määrään. Tampereen kaupunki painottaa internetsivuillaan (Tampere, 2021), kuinka kestävän elämäntavan tavoitteet ja toimenpiteet kirjataan koulujen lukuvuosisuunnitelmiin. Pirkanmaalla toimii erillinen ympäristökasvatuksen yhteistyöryhmä PYY, joka on laatinut vuonna 2018 Pirkanmaan ympäristökasvatussuunnitelman.

2 Kestävä kehitys

Yksinkertaisuudessaan kestävällä kehityksellä tarkoitetaan kehitystä, joka turvaa sekä nykyiselle että tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet. Kehitystä, muutosta, tapahtuu, mutta se ei tapahdu minkään tai kenenkään kustannuksella. Ihmisen toiminta on sopeutettava maapallon kantokykyyn ja luonnonvaroihin. (YK, n.d.-a)

Kestävä kehitys pitää sisällään ekologisen, taloudellisen ja sosiaalisen kestävyden. Vuonna 2015 Yhdistyneet kansakunnat laati toimintaohjelman, joka ohjaa maailman kaikkien maiden kestävä kehityksen työtä. Tämä toimintaohjelma, Agenda2030, sisältää 17 tavoitetta (kuva 1, s. 3) ja 169 alatavoitetta. Agenda2030 painottaa tavoitteiden keskinäisriippuvuutta, eli ympäristö, talous ja ihminen on otettava tasavertaisina huomioon. Tavoitteisiin pyrittäessä on otettava huomioon toimenpiteiden vaikutukset muihin tavoitteisiin. (YK, 2015)

Tavoitteiden tarkoituksena on muuttaa globaalin kehityksen suuntaa niin, että ihmisten hyvinvointi ja ihmisoikeudet sekä taloudellinen ja yhteiskunnallinen vakaus pystytään turvaamaan ympäristön kannalta kestävällä tavalla (YK-Liitto, n.d.-b).

Kuva 1. Agenda2030, kestävän kehityksen tavoitteet (Ulkoministeriö, n.d.).

Agenda2030:n tavoitteet ovat samat kaikille maille, mutta tavoitteiden painotus muuttuu eri maiden kohdalla. Vastuu tavoitteiden saavuttamisesta on maiden hallituksilla. Vuoden 2020 Valtioneuvoston selonteossa Agenda2030-toimintaohjelmasta mainitaan tavoitteen 4: ”Hyvä koulutus” kohdalla, että kestävä kehitys läpäisee kaikki koulutusasteet varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle, ammatilliseen koulutukseen sekä sisältyy korkeakoulujen kanssa käytyihin sopimusneuvotteluihin (Valtioneuvosto, 2020). Käytäessä läpi Hyvä koulutus -tavoitteen alataavoitteita, on todettava, että moni tavoite täyttyy jo sangen hyvin Suomessa, täällä

esimerkiksi tytöillä ja pojilla on yhtäläiset mahdollisuudet kouluttautumiseen (United Nations, n.d.).

2.1 Kestävä kehitys opetussuunnitelmassa

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa määritellään, että ”Perusopetuksessa tunnustetaan kestävän kehityksen ja ekososiaalisen sivistyksen välttämättömyys, toimitaan sen mukaisesti ja ohjataan oppilaita kestävän elämäntavan omaksumiseen.” (OPH, 2014, s. 16) Perusopetus pyrkii sivistykseen ja sivistynyt ihminen pyrkii toimimaan oikein itseään, toisia ihmisiä sekä ympäristöä kohtaan (OPH; 2014, ss. 15–16). Opetussuunnitelman useassa luvussa painotetaan kestävän elämäntavan välttämättömyyttä sekä arjen valintoja ja toimia. Arjen valinnoilla ja toimilla koulu edistää vastuullista suhtautumista ympäristöön. (OPH, 2014, s. 31) Opetuksen tavoitteena on auttaa oppilaita ymmärtämään omien valintojensa ja tekojensa merkitys sekä itselleen, mutta myös luonnolle (OPH, 2014, s. 24). Koulussa suunnitellaan ja toteutetaan kestävää arkea (OPH, 2014, s. 28).

Opetushallitus on luonut opettajille oppaan ”Kestävä tulevaisuus”, jossa tarjotaan tietoa ja tukea kestävyiden opetukseen. Opas on tarkoitettu oppimisen, toimintakulttuurin ja arkikäytäntöjen kehittämiseen. (Pohjonen ym., 2021) Kestävä tulevaisuus -opas antaa neuvoja, valmiita materiaaleja sekä tapausesimerkkejä, joita opettajat voivat hyödyntää opetuksessaan.

2.2 Ekososiaalinen sivistys

Vuonna 2014 uudistuneen opetussuunnitelman yhtenä arvolähtökohtana toimii ekososiaalinen sivistys. Arto O. Salonen on julkaissut *Naturassa*, eli biologian ja maantieteen opettajien liiton julkaisussa, artikkelin, jossa kerrotaan, että ekososiaalinen sivistyskäsitys eroaa hieman kestävän kehityksen ajattelusta siinä, että ekologisten, sosiaalisten ja taloudellisten elementtien välillä on nähtävissä tärkeysjärjestys. Suomessa vallalla oleva käsitys hyvinvoinnista nojaa edelleen kasvuun ja kehitykseen, ja talouskasvua pidetään keinona lisätä hyvinvointia ja onnellisuutta. (Salonen, 2014, ss. 25–30)

Sivistyksen Salonen määrittelee olevan oppimisen aikaansaamaa ajattelua ja käyttäytymistä. Sivistys ilmenee vastuullisuutena ja kykynä muodostaa kokonaiskäsitys ympäröivästä todellisuudesta. Ekososiaalisen sivistyskäsityksen mukaan kaikessa ihmisen toiminnassa on olennaisinta pitää kiinni planetaarisista rajoista, eli sopeuttaa ihmisten toiminta maapallon tarjoamiin resursseihin. Ilman ekologista perustaa ei ole mahdollisuutta sosiaalisille yhteisöille ja ilman yhteisöjä ei ole mahdollisuutta taloudelle. Ympäristökasvatuksen näkökulmasta Salonen nostaa ekososiaalisen sivistyksen ytimiksi vastuullisuuden, kohtuullisuuden ja ihmisten välisen yhteyden. Ekososiaalinen sivistys perustuu vastuun ja vapauden tasapainon ymmärtämiseen. (Salonen, 2014, ss. 25–30)

Ekososiaalisen sivistyskäsityksen mukaan tärkeintä on vastata ympäristökysymyksiin ja turvata elämän mahdollisuudet maapallolla mahdollisimman pitkään. Toiseksi tärkeintä on vaalia elämää ja ihmisoikeuksien toteutumista. Kolmanneksi tärkeintä on ylläpitää taloutta, jotta voimavarat jaettaisiin ihmisten kesken mahdollisimman tehokkaasti. (Salonen, 2014, ss. 25–30)

3 Ympäristökasvatus

Ympäristökasvatuksella tarkoitetaan elinikäistä oppimisprosessia, jossa ihmiset tulevat tietoisiksi ympäristöstään, ympäristökysymyksistä sekä omasta roolistaan ja vaikutuksestaan niihin. Ympäristökasvatuksen tavoitteena on tuoda ihmisten tietoisuuteen ympäristöön vaikuttavien taloudellisten, ekologisten, kulttuuristen ja sosiaalisten tekijöiden riippuvuussuhteet. Kasvatuksella pyritään myös antamaan jokaiselle tietoja, taitoja, arvoja ja toimintamalleja, jotka mahdollistavat kestävät toimintatavat. (Wolff, 2004, s.19)

Ympäristökasvatuksen katsotaan syntyneen 1960-luvulla ja ensimmäiset toimet kohti kansainvälistä ympäristökasvatusohjelmaa (International Environmental Education Programme, IEEP) tehtiin YK:n ympäristökonferenssissa 1972. Tällöin alettiin etsiä keinoja, joilla opettaa ihmiset elämään maapallon kantokyvyn rajoissa. (Wolff, 2004, ss. 18–19) Vuonna 1977 Unescon ja YK:n ympäristöjärjestö UNEP:n yhteisessä ympäristökonferenssissa laadittiin niin sanottu Tbilisin julistus, jota pidetään edelleen ympäristökasvatuksen

ensimmäisenä kaikenkattavana tavoitteiden ja sisältöjen määrittelynä (Cantell ym., 2020, s. 12).

Opetussuunnitelmaan ympäristökasvatus tuli Suomessa vuonna 1985 opetussuunnitelman uudistuksen yhteydessä. Suomalaista ympäristökasvatusta edistettiin 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa selvittämällä ympäristökasvatuksen tilaa ja laatimalla kansallinen ympäristökasvatusstrategia. Vuonna 1991 perustettiin Suomen Ympäristökasvatuksen Seura, nykyään Ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomi. (Cantell ym., 2020, s. 13)

3.1 Ympäristökasvatuksen tavoitteet

Vuoden 1977 Tbilisin julistuksen ympäristökasvatuksen tavoitteita on vuosien varrella täydennetty. Unescon asettamia tavoitteita ympäristökasvatukselle on viisi.

1. Tietoisuus: Ympäristökasvatuksen tavoitteena on auttaa yksilöitä ja ryhmiä tiedostamaan ympäristö kokonaisuutena ja herkistymään sen ongelmille.
2. Tieto: Ympäristökasvatuksen tavoitteena on auttaa yksilöitä ja ryhmiä hankkimaan tietoja ympäristöstä ja sen ongelmista. Erilaiset kokemukset ja elämykset auttavat syvällisen ymmärryksen saavuttamisessa.
3. Asenteet: Ympäristökasvatuksen tavoitteena on auttaa yksilöitä ja ryhmiä selkiyttämään arvojaan ja tunteitaan suhteessa ympäristöön ja motivoida heitä aktiivisesti osallistumaan ympäristön parantamiseen ja suojeluun.
4. Taidot: Ympäristökasvatuksen tavoitteena on auttaa yksilöitä ja ryhmiä hankkimaan taitoja tunnistaa ja ratkaista ympäristöongelmia.
5. Osallistuminen: Ympäristökasvatuksen tavoitteena on tarjota sosiaalisille ryhmille ja yksilöille mahdollisuus aktiiviseen ja vastuulliseen työskentelyyn ympäristöongelmien ratkaisemiseksi. (Cantell & Koskinen, 2004, s. 60)

3.2 Ympäristökasvatuksen mallit

Ympäristökasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä voi olla helpompi hahmottaa erilaisten kuvien, visuaalisten mallien avulla. Mallien avulla ympäristön ja ilmiöiden sisällöt ja osien monimutkaiset riippuvuussuhteet on helpommin hahmotettavissa. Ympäristökasvatuksen mallit auttavat ympäröivän todellisuuden ymmärtämisessä, mutta ne myös auttavat tutkimuksen, opetuksen ja toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. (Cantell ym., 2020, s. 129) Malleja on niin talon, puun, polkupyörän kuin prosessikaavionkin näköisiä.

Jerosen ja Kaikkosen ”talomallin” mukaan ympäristöherkkyys muodostaa pohjan ympäristövastuullisuudelle (Cantell & Koskinen, 2004, s. 64). Talomalli nostaa esiin ympäristökasvatuksen erilaiset painotukset kasvatettavien ikätason mukaan. Talomallissa nostetaan esiin neljä ulottuvuutta; kivijalkana toimii ympäristöherkkyys, portaina toimivat herkkyys, tieto ja tietoisuus sekä toimintakyky ja vastuullisuus. Seinät muodostuvat tiedoista ja toiminnasta liittyen luonnonympäristöön, rakennettuun ympäristöön, yhteiskunnalliseen ja sosiaaliseen ympäristöön kuin eettiseen ympäristöönkin. Talomallin kattona toimivat menetelmät, arvokasvatus, tiedekasvatus ja ympäristöherkkyys, sekä ympäristökasvatustoiminnan arviointi. (Cantell & Koskinen, 2004, ss. 63–64).

Palmerin ”puumalli” (Cantell ym., 2020, ss. 117–119) lienee yksinkertaisin mallinnus. Palmerin mallin mukaan puun juuret kiinnittyvät merkittäviin elämäkokemuksiin. Puun oksat ovat kolme ympäristökasvatuksen keskeistä elementtiä: oppiminen ympäristöstä, oppiminen ympäristössä ja sekä toimiminen ympäristön hyväksi. Puumalli korostaa elementtien tasavertaisuutta ja samanaikaisuutta; toiminta, kokemukset sekä tiedot ja taidot kasvattavat ympäristövastuullisuutta.

Kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen ”polkupyörämalli” kuvaa sitä, kuinka kokonaisvaltaista ympäristökasvatus on ja kuinka se vaatii kaikkia osia, sekä käyttäjää, toimiakseen.

Polkupyörän renkaat kuvaavat tietoja ja taitoja, jotka ovat keskenään samankokoiset osat alueet. Rungolla kuvataan arvoja, identiteettiä ja maailmankuvaa, jotka luovat perustan ympäristökasvatukselle. Ketjuilla ja polkimilla symboloidaan toimintaa ympäristön hyväksi, satula kuvaa motivaatiota ja osallisuutta. Ympäristövastuullisen toiminnan edistämässä on

hyvä tiedostaa mikä jarruttaa ja estää ihmisiä toimimasta, mallissa esteitä kuvaavat polkupyörän jarrut. Lamppu tarkoittaa toivoa ja muita tunteita. Mallissa nostetaan esiin erityisesti toivon merkitys. Ohjaustangolla kuvataan tulevaisuuden pohtimista ja visiointia, ohjata voidaan moneen suuntaan. (Cantell ym., 2020, ss. 122–125)

Koskisen ”ympäristökansalaisuuden mallin” mukaan ympäristökansalainen näkee itsensä luomassa kestävästä tulevaisuudesta siten, että hän näkee omien toimintatapojensa ja ajatusten merkityksen. Mallin tavoitteita ovat valtautuminen, voimaantuminen, ympäristöosaaminen ja vastuullinen osallistuminen. Tämän mallin pohjana toimii ”ympäristövastuulliseen osallistumiseen oppimisen malli”, jossa Paloniemi ja Koskinen toteavat, että olennaisinta on se, millaisia kokemuksia ihminen saa toiminnassaan. Kokemukset voivat joko voimaannuttaa tai lannistaa. Positiiviset kokemukset voimauttavat ja siitä seuraa valtautuminen, jolloin henkilö ottaa ympäristöasiat omikseen. (Cantell ym., 2020, ss. 119–121)

3.3 Ympäristökasvatuksen kokonaisvaltaisuus

Ympäristökasvatuksessa tavoitellaan kokonaisvaltaisuutta ja monialaisuutta. Ympäristöön liittyvä tieto on monimutkaista ja laaja-alaista, ja vaikka tieteidenvälisyys on usein haastavaa, se on kuitenkin edellytys ympäristökysymysten kaltaisten vaikeasti ratkaistavien ongelmien tarkasteluun. Tieteidenvälisyyttä voidaan pitää kattokäsitteenä, jolla tarkoitetaan kaikenlaista toimintaa kahden tai useamman tieteenalan tietojen, menetelmien, käsitteiden tai teorioiden yhdistämistä ja vuorovaikutusta. Ympäristökasvatus pyrkii tutustumaan asioihin kokonaisvaltaisesti sekä siirtämään opitut asiat todelliseen elämään.

Ympäristökasvatuksen teemoja onkin tehokasta tarkastella niin luonnontieteiden, yhteiskuntatieteiden kuin taiteenkin kautta. (Cantell ym., 2020, ss. 147–150) Näiden lisäksi ympäristökasvatuksen keskeisiä osia ovat ihmisen arvot ja asenteet ja niitä tarkastellaan ympäristöfilosofiassa. Ympäristöfilosofiassa pohditaan luonnon itseisarvoa ja ihmisten oikeutusta muokata ympäristöä, sekä käsitellään ympäristövastuullisuutta eli pyrkimystä ottaa vastuuta oman toiminnan ympäristövaikutuksista. (Cantell ym., 2020, ss. 88–89)

Ympäristökysymyksissä on suuri arvolutaus, eikä niihin ole yhtä oikeaa vastausta. Ympäristökasvatus on aina arvokasvatusta ja sen antaminen arvoneutraalisti ei ole käytännössä mahdollista. Ympäristökasvatus on kuitenkin kirjattu suomalaisiin opetussuunnitelmiin. Sen tulee olla eettisesti kestävää eikä sitä saa tarjota pakolla. Arvoristiriidat voidaan kuitenkin nähdä ympäristökasvatusta rikastuttava asiana. Olennainen osa ympäristökasvatusta on erilaisista arvoista ja näkemyksistä keskusteleminen, sekä oman epätäydellisyyden tarkastelu. Olemme jatkuvassa vuorovaikutuksessa toisiimme ja ympäristöön, sekä tarkastelemme jatkuvasti elämää ja kaikkea toimintaa. (Cantell ym., 2020, s. 96–99)

4 Vihreä lippu -ohjelma

Vihreä lippu on osana Eco-Schools-ohjelmaa toimiva toimintamalli. Eco-Schools on kansainvälinen kestävän kehityksen kouluverkosto. Vihreä lippu toimii myös ympäristösertifikaattina. Vihreässä lipussa otetaan huomioon kaikki kestävän kehityksen ulottuvuudet ja se ohjaa ympäristöasioiden pitkäjänteiseen kehittämiseen sekä osallistavaan tulokselliseen työskentelyyn. Vihreä lippu -ohjelmaa Suomessa koordinoi Ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomi. (FEE Suomi, n.d.-c)

Vihreä lippu -ohjelmassa on vuosimaksu, jonka suuruus määräytyy yksikön lapsimäärän perusteella. Korkeintaan 100 lapsen yksikölle osallistumismaksu on 275 euroa ja yli 100 lapsen yksikölle 550 euroa vuodessa. Lisäksi kolmen hyväksytyn Vihreä lippu -projektin jälkeen yksikkö voi anoa Kestävä Vihreä lippu -tasolle pääsyä. Kestävä Vihreä lippu -tasolle voi siis päästä aikaisintaan neljäntenä toimintavuonna ja sen osallistumismaksu on 150 euroa. (Vihreä lippu, n.d.-a) Tampereen kaupunki tukee kouluja ja päiväkoteja Vihreä lippu -ohjelman osallistumismaksuissa (Vihreä lippu, n.d.-a)

Vihreä lippu voidaan ottaa käyttöön päiväkodeissa, kouluissa, oppilaitoksissa ja lasten ja nuorten vapaa-ajantoiminnoissa. Tampereen 31 peruskoulusta Vihreä lippu -kouluja on 16. Vihreä lippu koostuu yhdeksästä teemasta, jotka muodostavat kokonaiskuvan kestävän tulevaisuuden taidoista ja tiedoista. Kaikki materiaali on käytössä Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvilla tahoilla, lisäksi osa materiaalista on kaikkien saatavilla. (Vihreä lippu, n.d.-d)

4.1 Vihreän lipun teemat

Vihreän lipun tuottamat teemamateriaalit sisältävät YK:n kestävän kehityksen tavoitteisiin linkittyviä toimintamalleja ja vinkkejä. Vihreä lippu -ohjelma on jaettu projekteihin, joissa keskitytään yhteen teemaan kerrallaan. Kestävä kehitys on laaja kokonaisuus eikä se tunnu liian monimutkaiselta, kun sitä lähestytään osissa. Pienten projektien kautta saadaan tuloksia ja onnistumisen kokemuksia useammin ja lopulta teemat nivoutuvat yhdeksi isoksi kokonaisuudeksi ja kestävän tulevaisuuden tiedot ja taidot on kuin huomaamatta käyty läpi. (Vihreä lippu, n.d.-d)

Vihreän lipun teemoja on yhdeksän. Niissä käsitellään vettä, energiaa, jätteiden vähentämistä, lähiympäristöä, kestävää kulutusta, yhteistä maapalloa, tervettä elämää, ilmastonmuutosta sekä luonnon monimuotoisuutta. Kaikki materiaali on tutkimustietoon pohjautuvaa sekä pitää sisällään tärkeimmät ympäristökysymykset. (Vihreä lippu, n.d.-d)

4.2 Vihreän lipun toimintamalli

Vihreä lippu -toimintamalli perustuu seitsemään askeleeseen ja se käynnistyy aina ympäristöraadin kokoamisella. Ympäristöraadin jäsenistä suurimman osan pitää olla lapsia ja jäseniä otetaan koulun jokaiselta luokalta. Ympäristöraati suunnittelee ja vetää Vihreä lippu -toimintaa. Raati valitsee Vihreä lippu -projektille teeman ja ohjelma tarjoaa siihen valmiit materiaalit ja toteuttamisvinkkejä. Kun teema on päätetty, tehdään alkukartoitus: mietitään, minkälaisia ympäristövaikutuksia teemaan liittyy ja kuinka tietoisia niistä ollaan. Kartoituksen tulosten perusteella raati asettaa tavoitteita projektille. Ympäristöraati laatii toimintasuunnitelman, johon kerrotaan lähtötilanne, tavoitteet ja suunnitellut toimenpiteet. (Vihreä lippu, n.d.-b)

Toiminta jatkuu koko lukuvuoden ajan ja koko yhteisö osallistuu siihen. Koulumaailman arjen käytäntöjä muutetaan pienin askelin, uusia tapoja harjoitellaan, ympäristökuormitusta vähennetään, sekä teemaa tutkitaan ja opiskellaan eri oppiaineissa. Koko projektin ajan toimintaa seurataan ja katsotaan, miten omilla toimilla on vaikutusta. Projektin aikana syntyneet hyvät käytänteet kirjataan Vihreä lippu -tavoiksi. Näillä tavoilla edistetään

kestävää arkea ja kaikki osallistuvat niiden noudattamiseen. Projektin jälkeen kirjoitetaan loppuraportti, josta tarkistetaan ympäristökasvatuksen täyttävän ohjelman kriteerit ja jonka perusteella voidaan myöntää Vihreä lippu. (Vihreä lippu, n.d.-b)

4.3 FEE Suomi

Ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomen tehtävänä on edistää ympäristökasvatusta. FEE Suomi on osa kansainvälistä ympäristökasvatusjärjestöjen verkostoa, Foundation for Environmental Educationia. FEE Suomi koordinoi Vihreä lippu -ohjelmaa sekä tuottaa ympäristökasvatusmateriaaleja. FEE Suomi järjestää maksuttomia koulutuksia, vahvistaa ympäristökasvatuksen painoarvoa sekä kerää alan järjestöt ja toimijat yhteen. (FEE Suomi, n.d.-b)

5 Ympäristökasvatus Tampereella

Työn tilaajana toimi Tampereen kaupunki. Perusopetuksen opetussuunnitelmassa nähdään kestävä elämäntapa koko perusopetuksen lähtökohtana. Tampereen koulujen lukuvuosisuunnitelmiin kirjataan kestävä elämäntavan tavoitteet ja toimenpiteet lukuvuosittain (Tampere, 2021). Kestävä tulevaisuuden suunnitelma pohjautuu Tampereen kaupungin strategiaan sekä opetussuunnitelmaan. Tampereen kasvatus- ja opetuspalvelujen yksiköissä toimivat kestävä tulevaisuuden (KeTu) -tiimit, jonka tehtävä on viedä kestäviä tapoja koulun arkeen. (Tampere, n.d.-a)

5.1 Pirkanmaan ympäristöohjelma

Ympäristöviisas Pirkanmaa 2040 - Pirkanmaan ympäristöohjelma on koko Pirkanmaata ja sen toimijoita palveleva ohjelma, jonka tavoitteena on löytää nimenomaan pirkanmaalaisista lähtökohdista tavoitteita ja keinoja vastata kansallisiin ja kansainvälisiin ilmastotavoitteisiin. Ympäristöohjelma on jaettu neljään kokonaisuuteen, viisauteen. Rakenneviisaalle, Liikkumisviisaalle, Kiertoviisaalle ja Lähiviisaalle on asetettu tavoitteita siitä, miltä Pirkanmaan halutaan näyttävän vuonna 2040 (Pirkanmaan ELY-keskus, n.d.). Pirkanmaan ympäristökasvatussuunnitelma on tarkennus ympäristöohjelmassa mainittuun

ympäristökasvatuksen osioon ja se löytyy Lähiviisas-otsikon alta (Pirkanmaan ympäristökasvatussuunnitelma, 2018).

5.1.1 Pirkanmaan ympäristökasvatuksen yhteistyöryhmä

Pirkanmaan ympäristökasvatuksen yhteistyöryhmä PYY koordinoi Pirkanmaan ympäristökasvatusta ja PYYn käytännön toiminnasta vastaa työvaliokunta Pyrstö. PYYn tavoitteena on antaa kaikille suunnattua ympäristökasvatusta, ensisijaisena kohderyhmänä tietenkin koulut ja varhaiskasvatus. PYYn tavoitteina ovat suuren yleisön tietoisuuden herättäminen, kasvattajien tukeminen, verkostoituminen sekä tiedottaminen ja viestintä. (Ympäristöhallinto, 2021)

5.1.2 Pirkanmaan ympäristökasvatussuunnitelma

Työvaliokunta Pyrstö on laatinut vuonna 2018 Pirkanmaan ympäristökasvatuksen nykytilaselvityksen ja määritteli ympäristökasvatussuunnitelmaan seitsemän tavoitetta ympäristökasvatuksen kehittymiselle vuosina 2019–2025. Ohjelmassa on kirjattu ylös, mitä tulisi kehittää ja millä tavoin tätä kehitystä voidaan mitata, mutta ohjelma ei anna konkreettisia ohjeita siihen, miten toimintaa voisi toteuttaa ja kehittää. (ELY-keskus, 2018)

Vuoteen 2025 mennessä tavoitteena on:

- Kaikilla Pirkanmaan kunnilla ja kaupungeilla on valtuustossa hyväksytty ympäristökasvatussuunnitelma
- Pirkanmaan maakunnalla on maakuntavaltuuston hyväksymä ympäristökasvatuksen toimintamalli
- Aasukkaat toimivat aktiivisesti ympäristön hyväksi
- Kunnat tarjoavat asukkaille mahdollisuuksia vaikuttaa elinympäristöönsä
- Pirkanmaalla toimii aktiivinen ympäristökasvatuksen täydennyskouluttaja
- Valitaan vuosittain maakunnallinen ympäristökasvatuksen ”läänintaiteilija”
- Pirkanmaalla on toimiva ympäristökasvattajien verkosto (ELY-keskus, 2018)

5.2 Tampereen seudun Maailmankoulu-projekti

Tampereen seudun maailmakoulu on kasvattajien ja opettajien tukipalvelu, jossa Tamperekin on mukana seitsemän muun seudun kunnan kanssa (Maailmankoulu, n.d.-b). Maailmankoulu on osa Rauhankasvatusinstituuttia ja se tukee opettajien työtä globaalikasvatuksessa. Maailmankoulu tarjoaa opetusvinkkejä, materiaaleja, oppaita ja koulutuksia opetussuunnitelman mukaisen kestävän tulevaisuuden opettamiseen (Maailmankoulu, n.d.-a). Tampereen seudun maailmankoulu tarjoaa esimerkiksi maksutonta koulutusta, miten jalkauttaa kestävän tulevaisuudet teemat opetukseen (Maailmankoulu, n.d.-b).

5.3 Luontokoulu Korento ja LYKE-verkosto

Tampereella toimii Luontokoulu Korento, joka kuuluu Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry:hyn, sekä kuuluu Pirkanmaan ympäristökasvatuksen työryhmään, PYYhyn. Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry on vuonna 2007 perustettu ja se toimii lasten ja nuorten luonto- ja ympäristökasvatuksen edistäjänä. Liitto koordinoi valtakunnallista LYKE-verkostoa. Liitto järjestää verkostolle koulutuksia ja edistää ympäristökasvatusta sekä luonto- ja ympäristökoulutoimintaa. (Luontokoulut, n.d.-a) Luontokoulu Korento tarjoaa opetussuunnitelmaan perustuvia toiminnallisia luontokoulupäiviä, koulutusta opettajille sekä sen tehtävänä on edistää Vihreä lippu -toimintaa Tampereella (Tampere, n.d.-b).

Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry on koonnut sivuilleen myös koosteita opetussuunnitelmasta liittyen esimerkiksi kestävään elämäntapaan, ulkona oppimiseen tai vaikkapa ekosysteemeihin. LYKE-verkoston ylläpitämään MAPPA-materiaalipankkiin (Mappa.fi, n.d.) on koottu koosteet teemoista, suorat lainaukset opetussuunnitelmasta sekä kerätty käytännön esimerkkejä teeman opettamiseen (Luontokoulut, n.d.-b).

6 Tutkimusmenetelmät ja toteutus

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen käytännön toteutuksen vaiheet. Tutkimuksen osa-alueita olivat tutkimusongelman määrittely, perehtyminen tutkimusongelman viitekehykseen sekä tutkimussuunnitelman teko, menetelmien valinta, varsinainen tutkimuksen käytännön toteutus ja tulosten purkaminen.

6.1 Tutkimusongelman määrittely

Tutkimusongelman määrittely alkoi kesällä 2021 ammattikorkeakouluharjoittelun yhteydessä. Harjoittelupaikkana oli Ekokumppanit Oy, joka on pirkanmaalainen kestävän kehityksen asiantuntijaorganisaatio. Ekokumppanit Oy:n omistaa Tampereen kaupunki, Pirkanmaan Jätehuolto Oy sekä Tampereen Sähkölaitos Oy. Ekokumppanit tekee Pirkanmaalla tunnustettua ympäristökasvatustyötä. Ekokumppanit oli luonut vuonna 2021 ympäristöministeriölle Kohti Zero Waste -koulua -toimintamallin, jonka jokainen koulu voisi ottaa maksuttomasti käyttöönsä ja muokata koulun toimintatapoja kestävämmiksi. Toimintamallin käyttöönotosta pidettiin webinaari toukokuussa 2021, mutta osallistujamäärä jäi hyvin vähäiseksi. Ekokumppanit Oy on luonut valmiin materiaalin ja sen käyttöönotossa on saatavilla apua ja tukea, mutta rehtorit eivät tulleet edes kuuntelemaan. Tämä herätti huolta, sillä kestävän elämäntavan on oltava perusopetuksen lähtökohtana.

Kestävän kehityksen opintojen ohessa ja yhteisillä kursseilla tutustuin Laura Vänskän kanssa. Laura suoritti harjoittelua Tampereen kaupungille, Kestävä Tampere 2030 -ohjelmassa. Harjoitteluiden aikana tehtiin jonkin verran yhteistyötä ja annettiin vertaistukea liittyen Tampereen seudun ympäristökasvatukseen. Harjoittelujen aikana keskusteltiin muun muassa Niina Mykrän väitöskirjasta Peruskoulu ekologista kestävyttä edistämässä, jossa Mykrä käsittelee ekologisen kestävyuden edistämisen lähtökohtia ja mahdollisuuksia peruskoulussa. Mykrä toteaa, että monien aineiden opetussuunnitelmat jättävät ekologisen kestävyuden opettamisen opettajan oman kiinnostuksen varaan. Keskusteltiin paljon siitä, että miten näin tärkeän kokonaisuuden opetus voi perustua opettajien omiin mielenkiinnon kohteisiin.

Koska ajatus hyvin samankaltaisesta opinnäytetyöstä tuli kahdelle opiskelijalle yhtä aikaa, päätettiin tutkimusaineisto kerätä yhdessä ja tutkia saman aineiston perusteella asiaa kahdesta eri näkökulmasta. Itse keskityin tavanomaisten koulujen ja Vihreä lippu -koulujen eroihin, Laura taas keskittyi ympäristökasvatuksen määrään vaikuttaviin tekijöihin.

Varsinaista tutkimusongelmaa pyöriteltiin kauan. Ammattikorkeakoulun opinnäytetyössä ei ollut mahdollisuutta tehdä kattavaa tutkimusta opettajien arvomaailmojen seikkaperäisestä selvittämisestä, joten tutkimuskysymykset jalostuivat koskemaan ympäristökasvatuksen määrää sekä eroja tavanomaisten koulujen ja Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvien koulujen välillä Tampereella. Opinnäytetyössä perehdyttiin tamperelaisten Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvien ja kuulumattomien peruskoulujen ympäristökasvatukseen ja nostettiin esiin mahdollisia huomioita näiden välillä. Opinnäytetyön aihe esiteltiin Tampereen kaupungin sivistystoimen kehityspäällikölle elokuussa 2021. Kehityspäällikkö oli kiinnostunut kuulemaan tutkimustuloksista ja Tampereen kaupungin sivistystoimi ryhtyi työn tilaajaksi.

6.2 Tutkimuksen tausta ja tutkimuskysymykset

Ollessaan tutkimuksellinen opinnäytetyö, tämä työ pohjautuu ympäristökasvatuksen kehittämistarpeisiin selvittämällä mitä kouluilla tällä hetkellä tehdään. Opinnäytetyö sisältää käytännön näkökulman sisältävän tutkimuksen. Tutkimusmenetelmiksi valittiin kysely ja haastattelu. Ensimmäisessä vaiheessa oli tarkoituksena saada kyselyllä selville, kuinka paljon ympäristökasvatusta opettajat kokevat antavansa, miten tärkeänä he sen kokevat ja osaavatko he mielestään integroida sitä eri oppiaineiden opetukseen. Lisäksi pyrittiin selvittämään opettajien omien arvomaailmojen kohtaamista verrattuna siihen, mihin koulussa käytetään eniten aikaresurssia, sekä sitä, että saavatko he ympäristökasvatuksen antamiseen tarpeeksi resursseja ja johdon tukea. Toisessa vaiheessa näihin kysymyksiin saatujen vastausten perusteella tehtiin rehtoreille haastatteluja, joissa yritettiin saada vastauksia esiin nousseisiin asioihin.

Tutkimuskysymykset, joihin opinnäytetyössä pyrittiin vastaamaan, olivat:

- Miten tavanomaisten koulujen ja Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvien koulujen ympäristökasvatuksen määrä ja tyyli eroavat toisistaan tamperelaisissa peruskouluissa?
- Minkälaisia huomioita tavanomaisten koulujen ja Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvien koulujen ympäristökasvatuksesta nousee esiin tamperelaisissa peruskouluissa?

Työn tilaajana toimivan Tampereen kaupungin sivistystoimen tavoittelema hyöty tutkimuksesta oli selvittää ympäristökasvatuksen kuulumisia koulumaailmasta, löytää mahdollisia haasteita ympäristökasvatuksen antamiseen liittyen ja pyrkiä ratkaisemaan niitä. Tampereen kaupungin sivistystoimi on kiinnostunut arvioimaan sitä, tuoko maksullinen Vihreä lippu -ohjelman sertifikaatti lisäpontta ympäristökasvatukselle, vai voisiko vastaavaan ympäristökasvatuksen määrään päästä myös tavanomaisissa kouluissa.

6.3 Tutkimussuunnitelma

Alkuperäinen tutkimussuunnitelma oli, että kysely lähetettäisiin viiden mukaan suostuneen koulun kestävän kehityksen vastaaville (KeTu-tiimille) tai ekotukihenkilöille ja näistä kyselyistä saatavien tulosten perusteella haastattelemmme samojen koulun rehtorit. Suostumukset saatiin henkilökohtaisilla yhteydenotoilla, jotka tehtiin puhelimitse. Peruskoulut valittiin satunnaisesti eri puolilta kaupunkia. Tarkoituksena oli myös mennä mahdollisuuksien mukaan kouluille havainnoimaan ympäristökasvatukseen liittyviä teemoja, kuten kierrätyspisteitä, seinäjulisteita sekä yleistä ilmapiiriä.

Kaupungilta saatiin tutkimuslupa lokakuussa 2021, sillä tutkimukseen oli suostunut rehtoreita, joille olimme soittaneet ja kysyneet kiinnostusta lähteä mukaan tutkimukseen. Kyselyiden tullessa ajankohtaiseksi, rehtoreista useampi kuitenkin vetäytyi tutkimuksesta vedoten kiristyneeseen Covid-19-pandemiatilanteeseen ja resurssipulaan. Covid-19 eli korona on muokannut 2020-luvulla arkea muun muassa maskisuositusten ja turvaetäisyyksien muodossa, lisäksi kokoontumisia on rajoitettu. Nämä kaikki toimet ovat

vaikuttaneet myös koulujen arkeen, koska koulut ovat joutuneet opettelemaan uusia hygienia- ja toimintaohjeita ja korona on aiheuttanut koulujen henkilökunnalle lisätyötä.

Tutkimussuunnitelmaa muutettiin niin, että kysely lähti kaupungin kuukausikirjeessä kaikille Tampereen opettajille ja tulokset koskivatkin näin laajemmin koko kaupunkia, eikä vain viittä koulua kuten alun perin oli tarkoitus. Myös havainnoinnista luovuttiin syksyllä 2021, koska koronatilanne ei mahdollistanut sitä.

Kun kyselyiden tulokset olivat saatavilla, niistä koostettiin kysymykset puolistrukturoituun haastatteluun, jonka tehtiin viidelle rehtorille. Rehtoreista yksi oli Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvasta koulusta, kolme tavanomaisesta koulusta ja yksi koulusta, jonka yhdellä toimipisteellä on Vihreä lippu -sertifikaatti. Kyselyiden sekä haastatteluiden perusteella tehtiin johtopäätöksiä, jotka toimitettiin tilaajalle.

6.4 Tutkimusmenetelmät ja perustelut

Tutkimusaineistoa kerättiin kahdella eri tutkimusmenetelmällä, jotta ympäristökasvatuksen määrästä, eroista ja kehittämistarpeista saataisiin selkeä kuva. Saman aineiston perusteella tehtiin kaksi opinnäytetyötä, eli samaa asiaa tutkittiin kahdesta eri näkökulmasta. Kyselyllä saatiin kerättyä sekä määrällistä että laadullista tutkimusdataa.

Kvantitatiivisella eli määrällisellä tutkimuksella saadaan vastauksia kysymyksiin kuinka paljon tai miten usein. Määrällisellä tutkimuksella saadaan kerättyä numeerista tietoa (Vilkkä, 2014, s. 13). Kvalitatiivissa eli laadullisessa tutkimuksessa Tilastokeskuksen (n.d.) määritelmän mukaan tutkimushenkilöt vastaavat kysymyksiin suhteellisen vapaamuotoisesti ja saavat kertoa aiheeseen liittyvistä kokemuksista ja mielipiteistä. Kyselyä laadittaessa päätettiin, että valmiiden vastausvaihtoehtojen lisäksi jokaiseen kysymykseen oli mahdollista jättää oma vastauksensa, jolloin vastaajat pääsisivät kertomaan omat kokemuksensa ja mielipiteensä. Kyselyssä oli 15 kysymystä, joista osa oli monivalintakysymyksiä, osa asteikkokysymyksiä sekä yksi avoin kysymys. Kysymyksiin ei ollut vastauspakkoa. (Liite 1).

Kyselyn tulosten perusteella järjestettiin teemahaastatteluita, eli puolistrukturoituja haastatteluja koulujen rehtoreille. Teemahaastattelussa aiheesta poimitaan keskeiset aiheet ja teemat (Vilka, 2021, Tutkimushaastattelun muodot, 5. kappale). Näin saatiin rehtorit vastaamaan juuri niihin asioihin, jotka nousivat kyselyn tuloksissa esiin.

6.5 Tutkimuksen toteutus

Syksyllä 2021 oli oltu yhteydessä viiteen tamperelaiseen kouluun, jotka antoivat suostumuksensa osallistua tutkimukseen. Talvella kyselyn tullessa ajankohtaiseksi viidestä koulusta kaksi kuitenkin perui osallistumisensa vedoten pahentuneeseen koronatilanteeseen ja sen aiheuttamaan työmäärän lisääntymiseen. Tampereen kaupungin sivistystoimen kehittämispäällikön kanssa käydyssä keskustelussa nousi esiin mahdollisuus lähettää kysely kaupungin kuukausikirjeen kautta kaikille Tampereen opettajille.

Kysely toteutettiin Webropol-työkalulla ja siihen päädyttiin monipuolisuuden ja Hämeen ammattikorkeakoululla olevan lisenssin myötä. Myös pariin muuhun kyselypohjaan tutustuttiin, mutta Webropol nousi käytettävyydellään parhaaksi vaihtoehdoksi. Kyselyä testattiin työn ohjaajilla ja muutamalla ulkopuolisella ennen julkaisua.

Kuukausikirje jokaiselle tamperelaiselle opettajalle lähetettiin 18.1.2022. Ensimmäisen viikon aikana saatiin vain pari vastausta. Seuraavalla viikolla, 24.1.2022, lähetettiin sähköpostia suoraan jokaisen koulun rehtorille ja painotettiin asian tärkeyttä, sekä pyydettiin rehtoreita kannustamaan opettajia kyselyyn vastaamiseen. Kyselyyn vastaamalla opettajilla oli mahdollisuus viedä viestiä ja kehitysehdotuksia Tampereen kaupungin sivistystoimen suuntaan. Tammikuun aikana saatiin 35 vastausta kyselyyn. Rehtoreille laitettiin vielä muistutusviesti ja 13.2.2022 mennessä saatiin 57 vastausta, 17 eri koulusta.

Kyselyn jälkeen kontaktoitiin Tampereen peruskoulujen rehtoreita ja pyydettiin heitä haastatteluun maaliskuun 2022 aikana. Haastattelun tarkoituksena oli selvittää koulun johdon suhtautumista ympäristökasvatukseen ja sen resursseihin, mielipidettä Vihreä lippu -toiminnasta sekä saada rehtoreiden kommentteja esiin tulleisiin asioihin. Rehtorit valittiin

satunnaisotannalla ja ensisijaisesti oltiin yhteydessä rehtoreihin niistä kouluista, joista oli tullut useampia vastauksia kyselyyn.

6.6 Tulosten purku

Kyselyn tulosten purku aloitettiin helmikuussa 2022. Sekä vastausten määrään, sekä laatuun oltiin tyytyväisiä. Kyselyyn oli annettu useita avoimia vastauksia, kerrottu mielipiteitä ja kuvailtu koulujen arkea. Kyselyn tulosten perusteella niistä muodostettiin kokonaiskuva, jonka perusteella valmisteltiin rehtoreille puolistrukturoidun teemahaastattelun kysymykset. Teemahaastatteluiden tuloksia päästiin purkamaan keväällä 2022.

7 Tulokset

Tutkimuksen tulokset olivat lähtökohtaisesti melko laajat, sillä niillä tutkittiin sekä Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvien, että Vihreä lippu -ohjelmaan kuulumattomien koulujen välillä mutta myös yritettiin selvittää ympäristökasvatuksen määrään vaikuttavia tekijöitä. Suurta osaa kyselyn tuloksista oli helppoa tutkia Webropol-palvelussa vastausten perusteella laadittujen diagrammien avulla. Seuraavan luvun diagrammit ovat viimeistä lukuun ottamatta suoraan Webropol-palvelusta. Kyselyyn tuli paljon avoimia vastauksia, jotka muokkasivat hieman tulosten prosenttilukuja, mutta toivat tuloksiin paljon pohdintaa ja näkemystä vastaajilta.

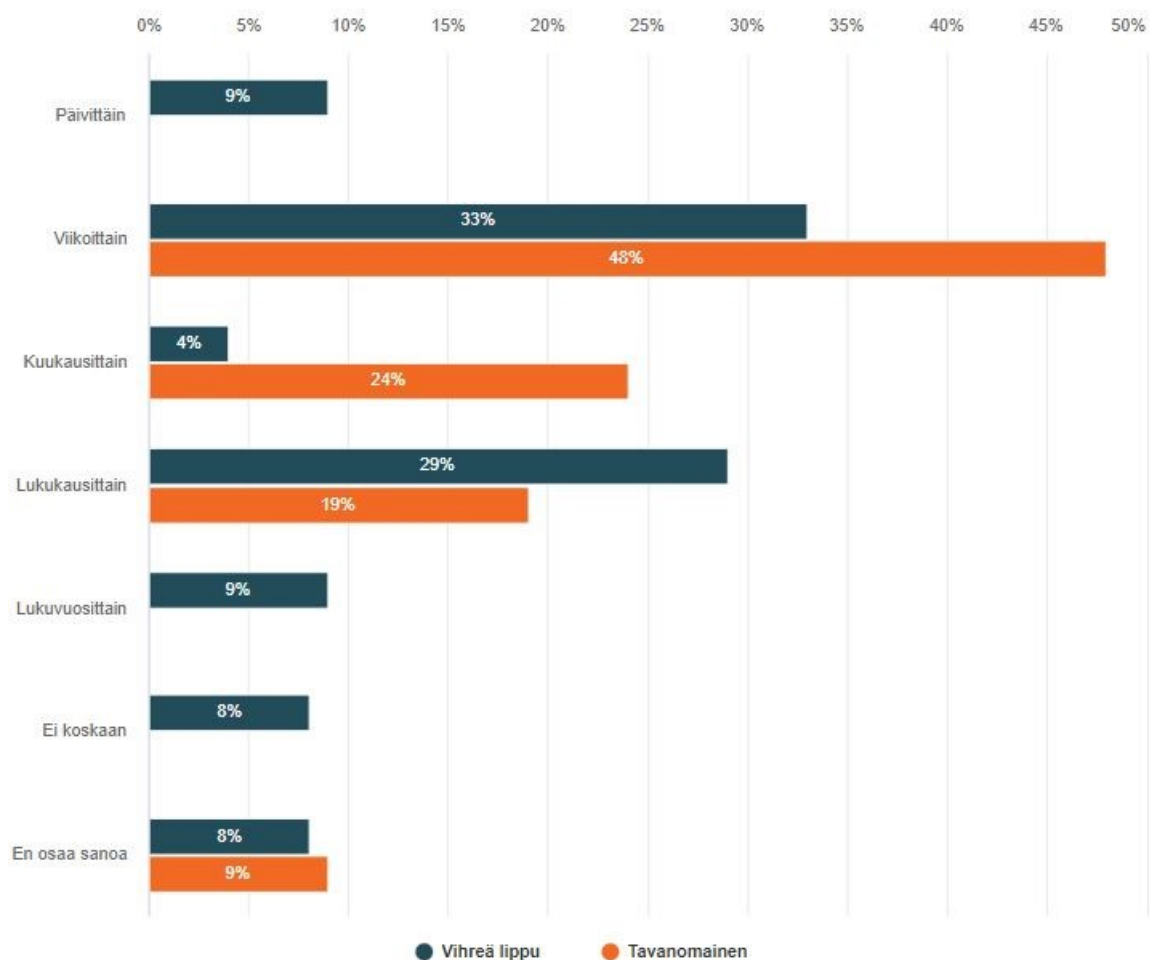
7.1 Kyselyn tulokset

Kyselyyn vastasi opettajia 17 koulusta, yhteensä 57 vastausta. Koulun nimeä lukuun ottamatta kysely oli anonyymi, eikä yksittäisiä vastaajia pystynyt tunnistamaan. Lomahaastattelun kysymykset löytyvät liitteestä 1. Haastattelukysymyksiksi valittiin kysymyksiä, joilla kartoitettiin koulujen eri tapoja antaa ympäristökasvatusta. Kyselyllä haluttiin selvittää konkreettisia asioita esimerkiksi materiaalien ja välineiden käyttöä, mutta myös koulun omia käytänteitä ja tapoja, kuten kierrätystä ja ulko-oppituntien määrää. Lisäksi selvitettiin opettajien omia näkemyksiä resurssien riittävydestä, tuesta ja osaamisesta.

Koska tarkoituksena oli etsiä eroja tavanomaisten koulujen ja Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvien koulujen ympäristökasvatuksesta, kyselyssä kysyttiin myös, onko vastaajan koulu Vihreä lippu -koulu. Kysymykseen vastasi 54 vastaajaa, joista 24 vastasi olevansa Vihreä lippu -koulusta, 22 vastaajaa ei ollut Vihreä lippu -koulusta ja 8 vastaajaa ei osannut sanoa.

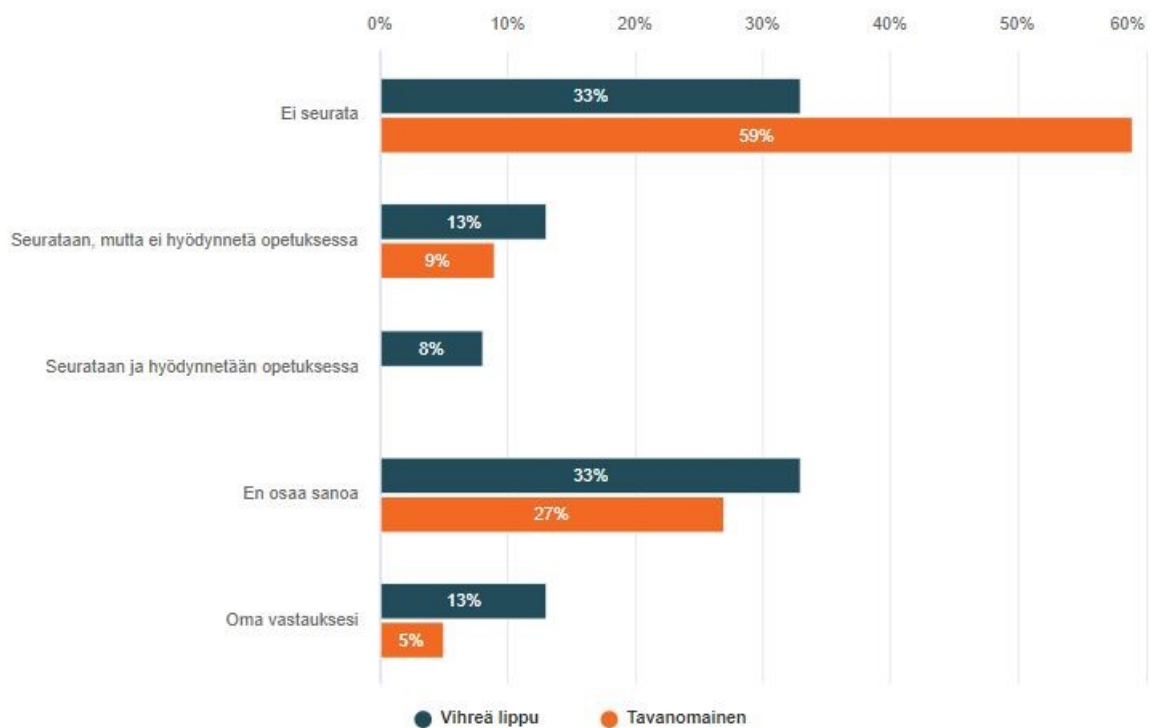
Kysymykseen ”kuinka usein pidätte oppitunteja ulkona?” saatiin 56 vastausta. Jakauma ulko-oppitunneista Vihreä lippu -koulujen ja tavanomaisten koulujen välillä (kuva 2). Vihreä lippu -koulut pitävät oppitunteja useammin päivittäin ulkona, eli 9 % vastaajista. Viikoittain ulko-oppitunteja vastasi pitävänsä Vihreä lippu -vastaajista 33 % ja tavanomaisten koulujen vastaajista 48 %. Kuukausittain-kohdan vastasi 4 % Vihreä lippu -vastaajista ja 24 % tavanomaisista vastaajista. Lukukausittain-kohdan vastasi 29 % Vihreä lippu -kouluista ja 19 % tavanomaisista kouluista. Lukuvuosittain ja ”ei koskaan” -kohdat vastasi Vihreä lippu -vastaajista 9 % ja 8 %. En osaa sanoa vastauksia tuli Vihreä lippu 8 % ja tavanomaiset koulut 9 %.

Kuva 2. Kuinka usein koulut pitävät oppitunteja ulkona

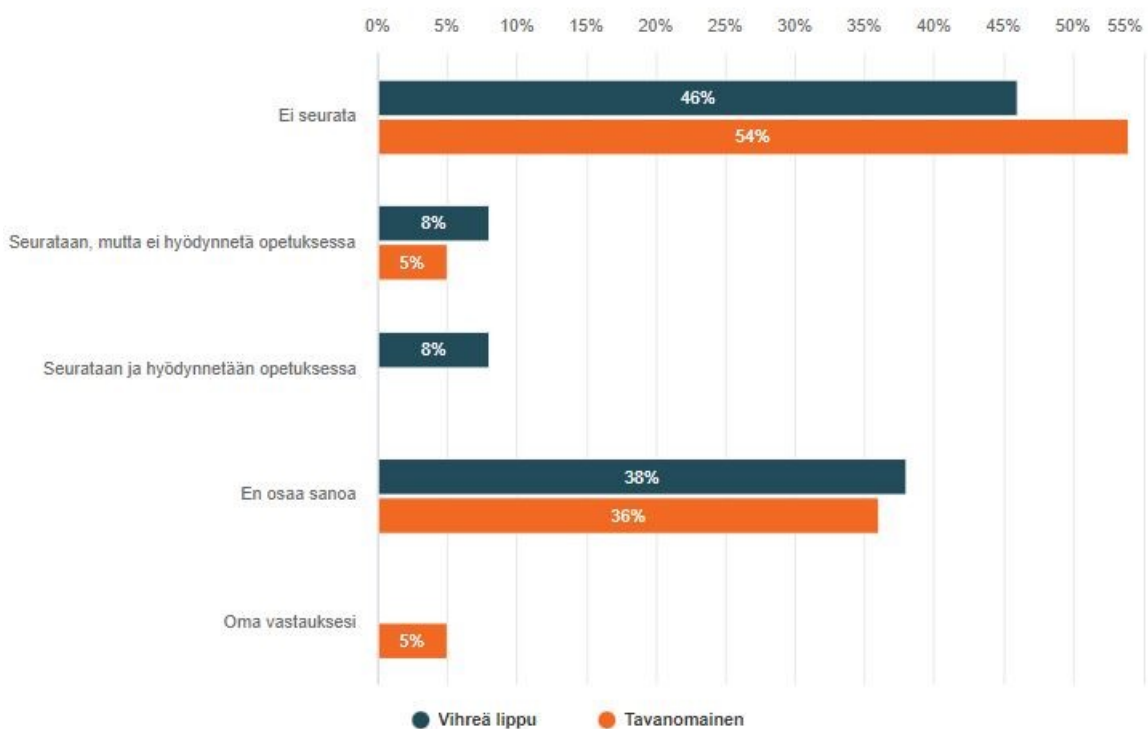
Kyselyssä selvitettiin myös seuraavatko koulut vedenkulutusta (kuva 3) ja sähkönkulutusta (kuva 4, sivu 22) koulussa ja hyödynnetäänkö tietoja opetuksessa. Vihreä lippu -kouluista 33 % ja tavanomaisista kouluista 59 % ei seuraa koulun vedenkulutusta. Kolme kappaletta Vihreä lippu -vastaajista ja kaksi kappaletta tavanomaisista kouluista seuraa vedenkulutusta, mutta ei hyödynnä sitä opetuksessa. kaksi kappaletta vastaajista vastasi, että vedenkulutusta seurataan ja hyödynnetään opetuksessa, nämä vastaajat olivat molemmat Vihreä lippu -koulusta. Kysymykseen saatiin 57 vastausta.

Kuva 3. Vedenkulutuksen seuraaminen ja tietojen hyödyntäminen opetuksessa

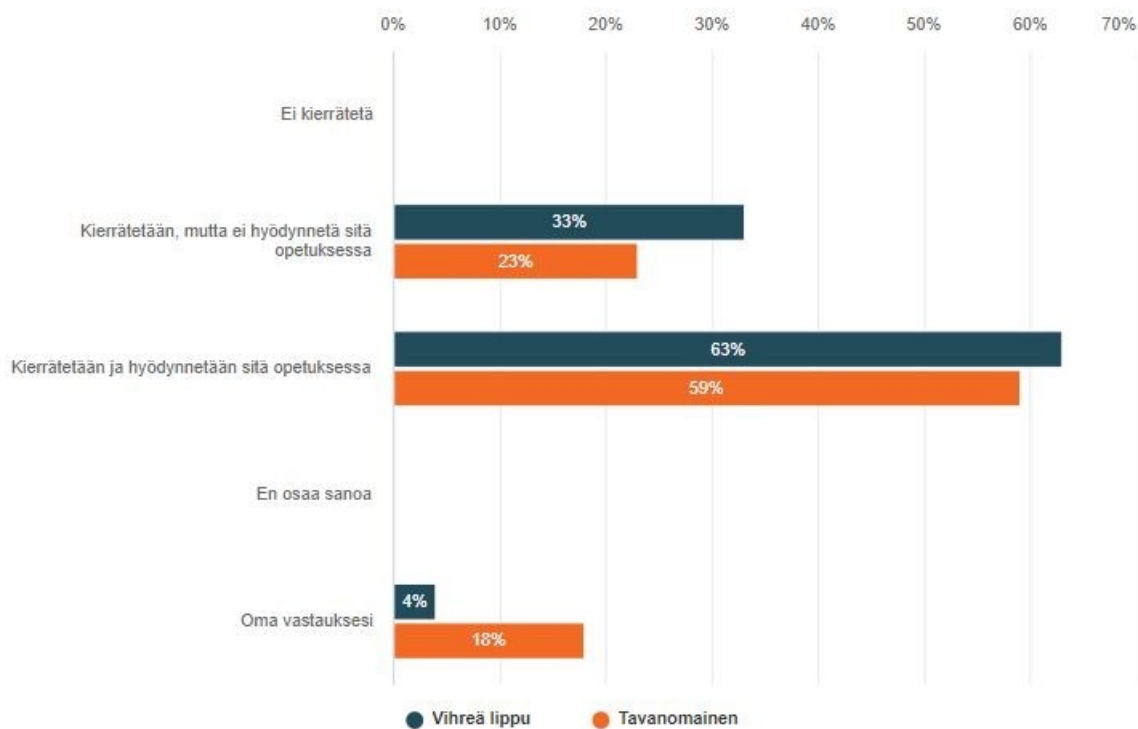
Sähkönkulutusta seurataan vähemmän kuin vedenkulutusta. Vihreä lippu -kouluista 46 % ja tavanomaisista kouluista 54 % ei seuraa koulun sähkönkulutusta. Vihreä lippu -kouluista 38 % ja tavanomaisista kouluista 36 % vastasi ”ei osaa sanoa”. Vain kaksi kappaletta vastaajista ilmoitti seuraavansa sähkönkulutusta ja hyödyntävänsä sitä opetuksessa, molemmat Vihreä lippu -koulusta. Seurataan, mutta ei hyödynnetä opetuksessa -kohdan vastasi kaksi Vihreä lippu -vastaajaa ja yksi tavanomainen vastaaja. Kysymykseen saatiin 57 vastausta.

Kuva 4. Sähkönkulutuksen seuraaminen ja tietojen hyödyntäminen opetuksessa

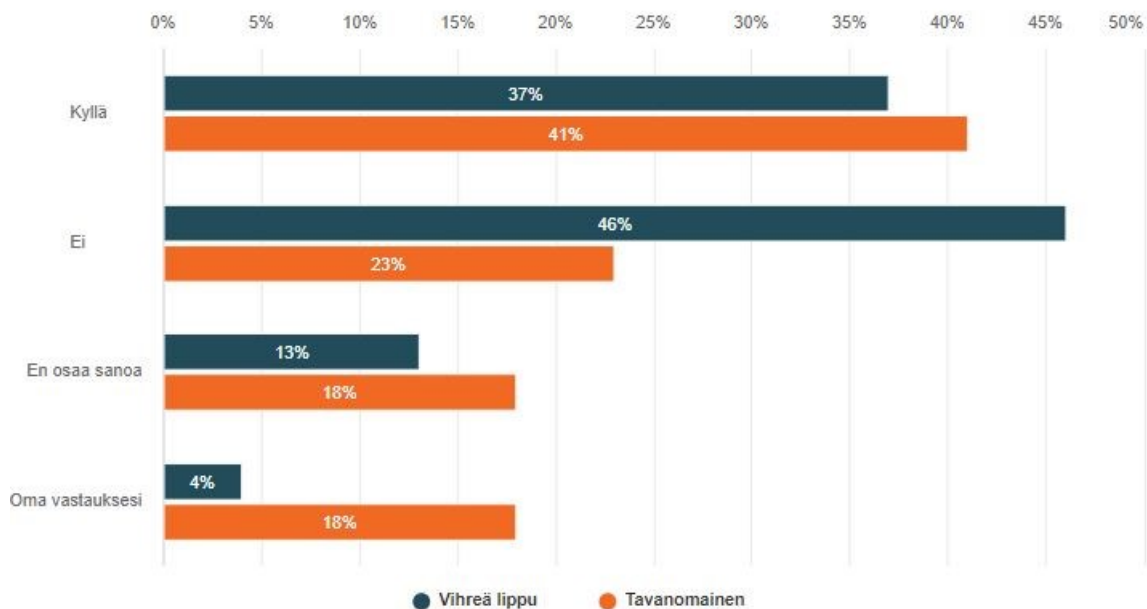
Kyselyssä käsiteltiin myös kierrätystä ja kierrätyksen käyttämistä apuna opetuksessa (kuva 5). Yksikään vastaaja ei vastannut vastausvaihtoehtoa ”ei kierrätetä” tai ”en osaa sanoa”. Kysymykseen saatiin 57 vastausta. Vihreä lippu -vastaajista 63 % eli 15 kappaletta vastasi ”kierrätetään ja hyödynnetään sitä opetuksessa”, vastaava luku tavanomaisten koulujen vastaajissa oli 59 % eli 13 kappaletta. 33 % prosenttia Vihreä lippu -vastaajista vastasi ”kierrätetään, mutta ei hyödynnetä sitä opetuksessa”, tavanomaisten koulujen vastaajista saman vastasi 23 %. Kysymykseen tuli myös useita omia vastauksia, jossa kierrätettävät jätejakeet oli lueteltu. Esiin nousee myös koronapandemian aikana muuttuneet ohjeistukset.

Kuva 5. Kierrätys ja sen hyödyntäminen opetuksessa

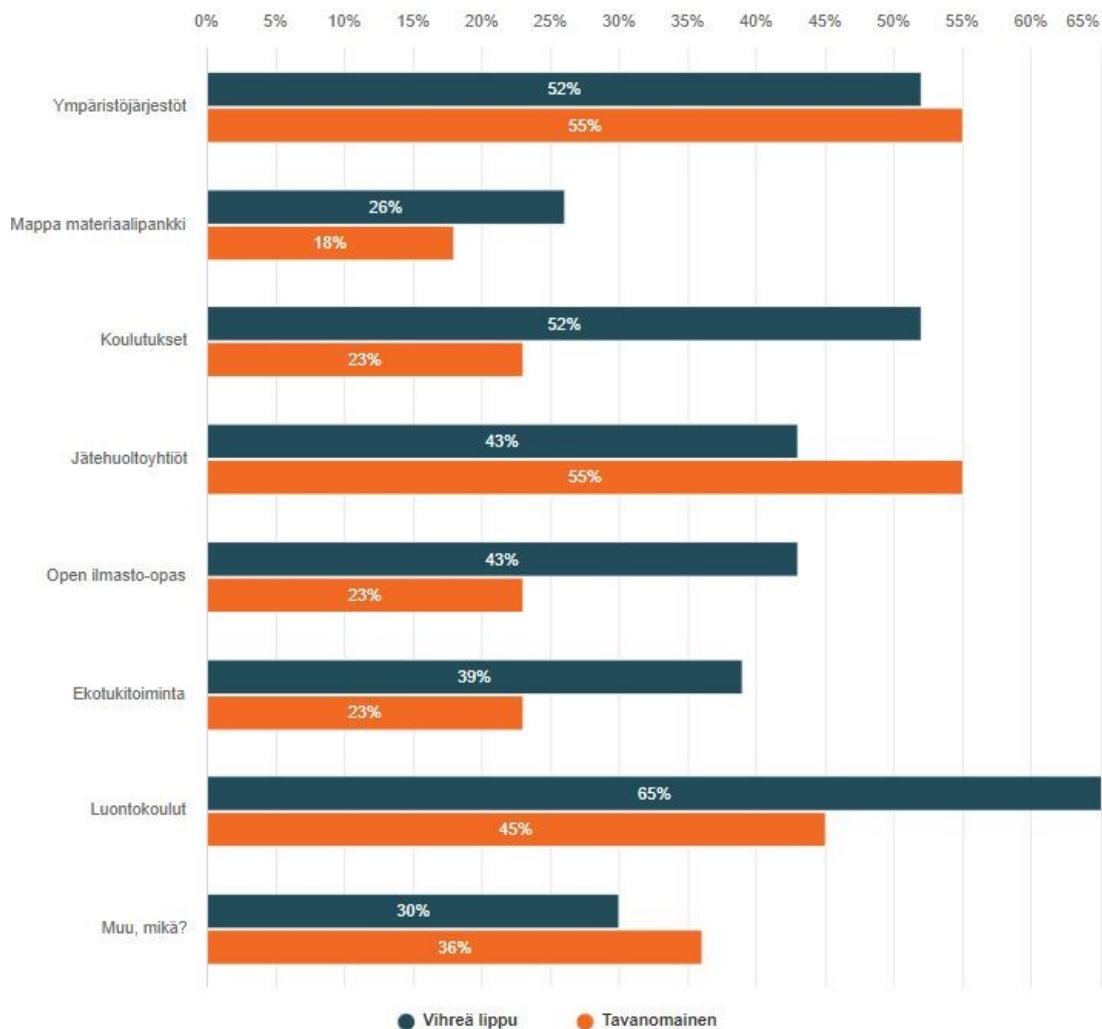
Kysyttiin myös, onko vastaajan mielestä ympäristökasvatukseen annettu tarpeeksi aikaa ja resursseja (kuva 6). Kysymykseen tuli 57 vastausta. Avoimissa vastauksissa korostui se, että ympäristökasvatus jää yksittäisen opettajan varaan ja riippuu opettajan omasta kiinnostuksesta. Maantiedossa ja biologiassa ympäristökasvatus katsotaan tulevan luonnollisesti sisäänrakennettuna. Kaikkiaan tarpeeksi aikaa ja resursseja vastasi saavansa 37 % prosenttia Vihreä lippu -koulujen vastaajista ja 41 % tavanomaisten koulujen vastaajista. 46 % prosenttia Vihreä lippu -vastaajista vastasi ”ei”, vastaava luku tavanomaisten koulujen vastaajista oli 23 %. ”Ei osaa sanoa” vastasi Vihreä lippu -kouluista 13 % ja tavanomaisista 18 %.

Kuva 6. Onko ympäristökasvatuksen antamiseen annettu tarpeeksi aikaa ja resursseja

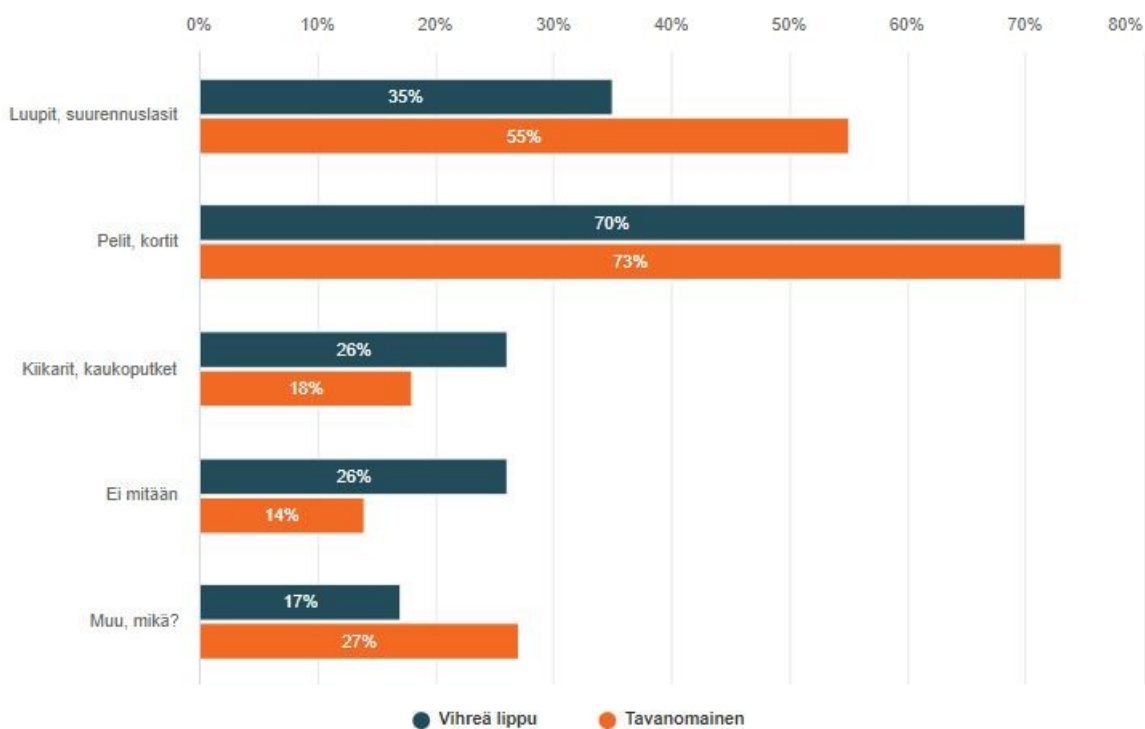
Kyselyssä kysyttiin myös mistä vastaajat hankkivat materiaaleja ympäristökasvatuksen tueksi (kuva 7). Omissa vastauksissa mainittiin useasti itse tekeminen, ulkuluokka ja luonnosta kerääminen, oppikirjat sekä muut opettajat. Luontokoululta materiaalia saa Vihreä lippu -vastaajista 65 % ja tavanomaisten koulujen vastaajista 45 %. Ympäristöjärjestöjen materiaalia käyttää Vihreä lippu -vastaajista 52 % ja tavanomaisten koulujen vastaajista 55 %. Jätehuoltoyhtiöiden materiaalia käytetään Vihreä lippu -kouluissa 43 % ja tavanomaisissa 55 %. Koulutuksen ovat vastanneet Vihreä lippu 52 % ja tavanomaiset koulut 23 %. Open ilmasto-opasta käyttää Vihreä lippu -vastaajista 43 % ja tavanomaisten koulujen vastaajista 23 %. Ekotukitoiminnan on vastannut 39 % Vihreä lippu -vastaajista ja 23 % tavanomaisten koulujen vastaajista. Mappa materiaalipankin vastasivat Vihreä lippu 23 % ja tavanomaiset koulut 18 %. Vastaajia oli yhteensä 55 kappaletta.

Kuva 7. Materiaalit ympäristökasvatuksen tueksi

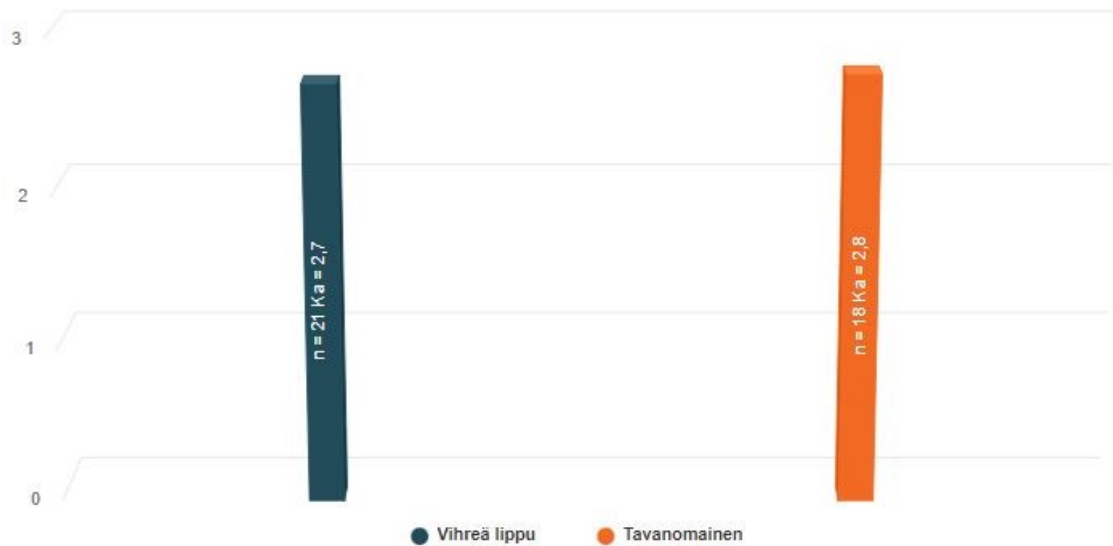
Myös ympäristökasvatuksen välineistä kysyttiin (kuva 8). Avoimissa vastauksissa mainittiin luonnonmateriaalit, mutta myös tabletit, digitaalinen aineisto, purkit, purtilot, lajikortit ja laminointikoneen käyttö. Pelejä ja kortteja on käytössä 70 %:lla Vihreä lippu -vastaajista ja 73 %:lla tavanomaisten koulujen vastaajista. Luuppeja ja suurennuslaseja käyttää 35 Vihreä lippu -vastaajista ja 55 % tavanomaisista. Kiikarit ja kaukoputket vastasi 26 % Vihreä lippu ja 18 % tavanomaiset koulut. ”Ei mitään” vastasi 26 % Vihreä lippu -vastaajista ja 14 % tavanomaisten koulujen vastaajista.

Kuva 8. Ympäristökasvatuksen välineet

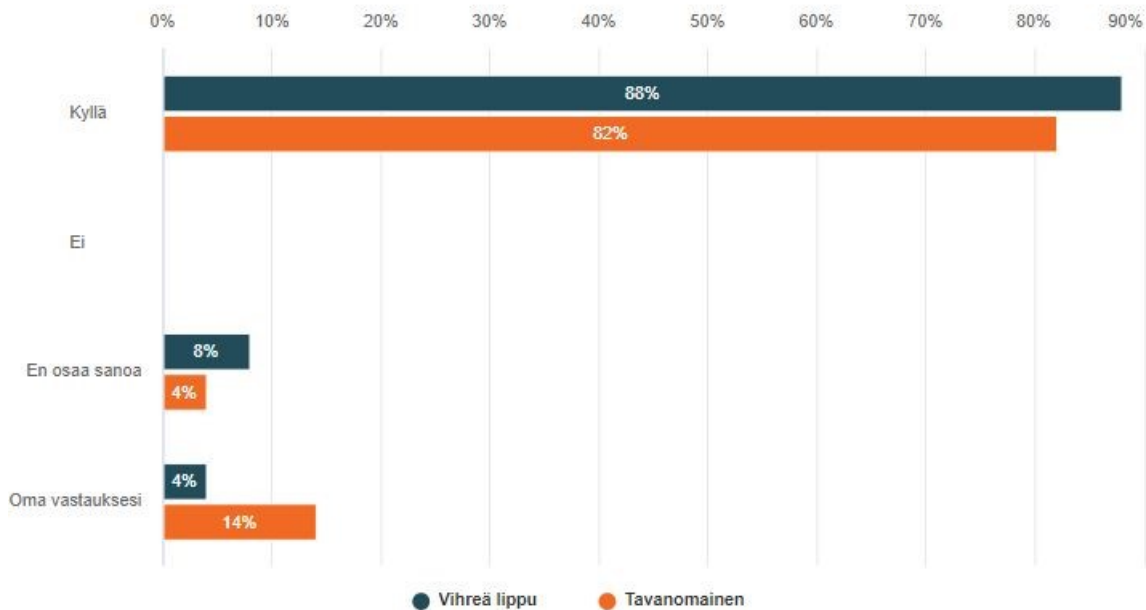
Kysymykseen ”kuinka paljon saat koulun johdolta tukea ympäristökasvatuksen antamiseen” tuli vain 43 vastausta. Koulun johdon tukea ympäristökasvatuksen antamiseen arvioitiin asteikolla 1–5, kaikkien vastaajien keskiarvoksi tuli 2,76. Vihreä lippu -vastaajien keskiarvo oli 2,71 ja tavanomaisten koulujen vastaajien keskiarvo oli 2,81 (kuva 9).

Kuva 9. Koulun johdon tuki ympäristökasvatuksen antamiseen.

Kyselyssä kysyttiin myös, miten hyvin opettajat kokevat osaavansa integroida ympäristökasvatuksen eri oppiaineisiin (kuva 10). Vastaajista 88 % Vihreä lippu -kouluista ja 82 % tavanomaisista kouluista vastasi ”kyllä”. ”En osaa sanoa” vastasi Vihreä lipusta 8 % ja tavanomaisista kouluista 4 %. Avoimissa vastauksissa toistui kommentti ”jonkin verran”.

Kuva 10. Osaaminen ympäristökasvatuksen integrointiin eri oppiaineisiin

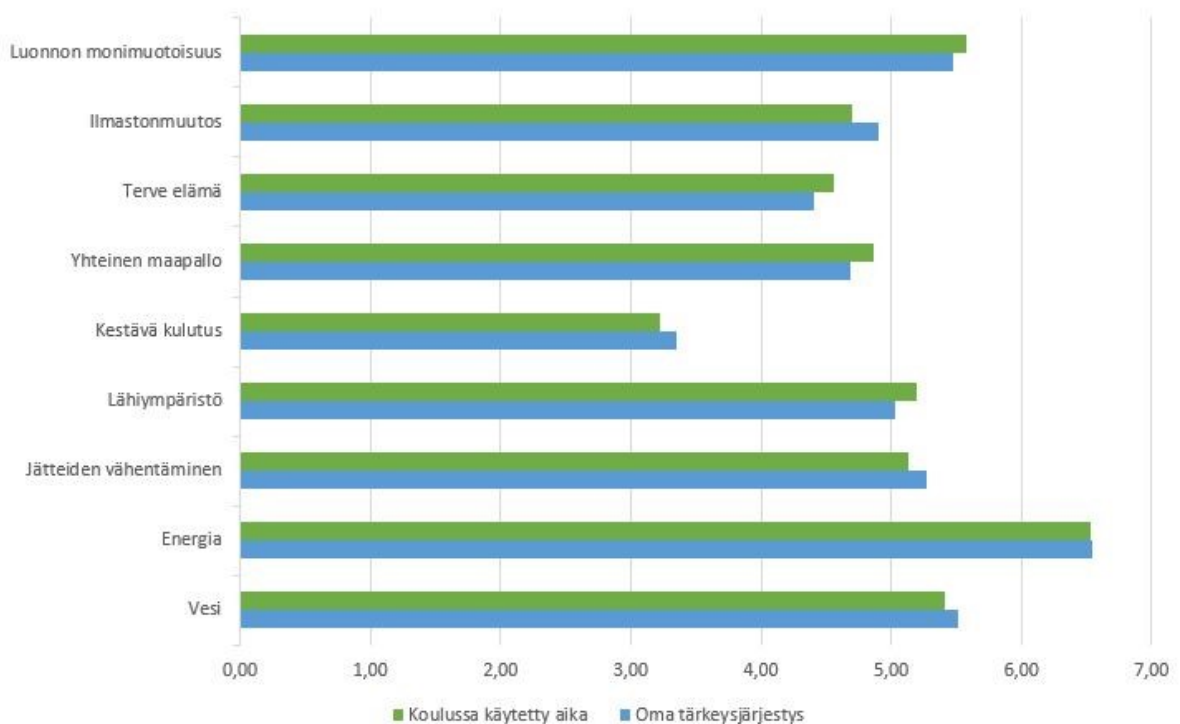

Lopuksi pyrittiin vielä selvittämään ympäristökasvatuksen teemojen tärkeysjärjestystä. Ensin vastaajia pyydettiin listaamaan kaikki yhdeksän teemaa tärkeysjärjestykseen niin, että hänelle itselleen tärkein on numero 1 ja vähiten tärkeä on numero 9. Tämän jälkeen vastaajia pyydettiin numeroimaan teemat siinä järjestyksessä, kuinka paljon niihin käytetään opetuksessa aikaa. Se mihin käytetään eniten aikaa, on numero 1, se mihin käytetään vähiten aikaa, on numero 9. Teemojen laittaminen tärkeysjärjestykseen oli haastavaa. Useampi vastaaja jätti vastaamisen kesken tai laittoi teemat suoraan numerojärjestykseen (näitä ei ole otettu huomioon tuloksissa). Kysymyksen oli tarkoituskin olla haastava ja saada vastaajia pohtimaan asiaa.

Kaikki ympäristökasvatuksen yhdeksän teemaa, vesi, energia, jätteiden vähentäminen, lähiympäristö, kestävä kulutus, yhteinen maapallo, terve elämä, ilmastonmuutos sekä luonnon monimuotoisuus, saivat tasapuolisesti ääniä. Annetuista numeroista laskettiin keskiarvo, jonka perusteella vastaajien omassa tärkeysjärjestyksessä korkeimmalla on kestävä kulutus (keskiarvolla 3,4), terve elämä (ka 4,3) sekä yhteinen maapallo (ka 4,5). Eniten aikaa vastausten perusteella perusopetuksessa käytetään näihin samoihin teemoihin. Kestävä kulutus keskiarvolla 3,5, terve elämä 3,6 ja yhteinen maapallo 4,4.

Kuua 11 teemojen tärkeysjärjestyksestä pitää tarkastella käänteisesti eli mitä pienempi numero, sitä tärkeämmäksi aihe koetaan ja sitä enemmän siihen käytetään perusopetuksessa aikaa. Tuloksissa ei ole eritelty Vihreä lippu -kouluja ja tavanomaisia kouluja, vaan kysymyksellä on pyritty selvittämään vastaajan omaa arvomaailmaa.

Kuva 11. Ympäristökasvatuksen teemat tärkeysjärjestyksessä

7.2 Rehtoreiden haastattelut

Teemahaastattelut järjestettiin Teams-kokouksina, jotka tallennettiin. Haastattelut olivat puolistrukturoituja ja haastattelukysymykset toimitettiin rehtoreille etukäteen (liite 2).

Teemahaastatteluita tehtiin viidelle rehtorille, heistä yksi oli Vihreä lippu -ohjelman koulusta ja kaksi tavanomaisista kouluista, lisäksi yksi rehtori toimi koulussa, jonka useammasta toimipisteestä yhdellä toimipisteellä oli Vihreä lippu -sertifikaatti. Haastattelut toteutettiin maaliskuu-huhtikuun 2022 aikana.

7.2.1 Ensimmäinen rehtorihaastattelu

Haastateltava rehtori on toiminut aikaisemmin Vihreä lippu -koulussa ja nyt tavanomaisessa koulussa hallinnollisessa roolissa, jolla ei ole opetusta ollenkaan. Kysyttäessä miten kestävän tulevaisuuden ja kestävien elämäntapojen edistäminen näkyy koulun arjessa, vastaukseksi saatiin, että konkreettisimmin se näkyy arjessa kierrätyksenä. Rehtori painotti sitä, kuinka opettajilla on vastuu ja vapaus vaikuttaa omaan toimintaansa. Kestävät tulevaisuustaidot ovat opetussuunnitelman tavoitteiden lisäksi kuitenkin myös yksilötasoisia asioita niin ne näkyvät rehtorin mielestä opettajan valinnoissa.

Rehtori oli rekrytointitilanteissa tehnyt huomion siitä, että ekososiaalinen sivistys on isolle osalle opettajista vieras termi ja ekologisuus ja sivistys jakautuvat erilleen, eivätkä puheissakaan aina kohtaa. Rehtori näkee ekososiaalisen sivistyksen hyvänä lähtökohtana perusopetukselle ja toteaa, ettei se näy koulun arjessa niin paljon kuin voisi tai pitäisi näkyä. Rehtori on tulkinut, että ympäristökasvatus nähdään vahvasti uutena tai erillisenä oppiaineena ja sekin estää sitä arkipäiväistymistä.

Tiedot ja taidot vaihtelevat niin opettajilla kuin muullakin henkilökunnalla ja rehtori kokee, että muutoksia korkeammalta on tulossa, esimerkiksi Opetushallituksen linjauksia.

Tampereellakin on tarjolla paljon erilaisia koulutuksia, joihin rehtori kannustaa opettajia osallistumaan aina kun se on mahdollista. Koronatilanteen helpottuessa koulutukset voivat alkaa kiinnostaa opettajia enemmän. Rehtorin mielestä poliittinen ohjaus näkyy

Tampereella, eikä se jää kouluilta huomaamatta. Lisärahoitusta ympäristökasvatuksen

tiimoilta tuskin on tulossa, mutta rehtori kokee, ettei siihen ole välttämättä tarveakaan, vaan tärkeämpää on tiedostaa ekososiaalinen sivistys ja ekologisuus ja kehittyä siinä. Hän itse kannustaa osallistumaan koulutuksiin sekä hankkimaan perustellusti välineitä ja materiaaleja.

Rehtori on ollut ennenkin herättelemässä Vihreä lippu -toimintaa omassa koulussaan ja aikoo tehdä sitä jatkossakin. Hän uskoo, että tulee ajamaan koulunsa liittymistä Vihreään lippuun tulevaisuudessa, koska kaupunki on mukana tukemassa maksuissa. Hän mainitsee kuitenkin, että Vihreä lippu teettää myös paljon työtä, sekä sertifikaatin hankkiminen että ylläpitäminen.

Rehtorin mukaan koulut kärsivät jatkuvasta aikapulasta, eikä sitä ”pystytä oikein resursseilla ratkaisemaan”. On opettajien asia, miten he suhtautuvat ekologisuuteen ja ympäristökasvatukseen ja miten se näkyy opetuksessa. Rehtorin tehtävänä on mahdollistaa hankintoja, siirtymiä, esimerkiksi luontoon tai Luontokoululle, auttaa järjestelyissä ja auttaa sijaisten kanssa. Rehtori kokee, että opettajilla on tietämystä, mutta sitä miten eri oppiaineiden selkeisiin oppimistavoitteisiin saadaan nivottua ympäristökasvatus sisälle, pitäisi tukea enemmän ja antaa kouluna selkeämpiä linjauksia. Hän kokee, että poliittisella ohjauksella on iso merkitys, mutta asia on kuitenkin ratkaistava koulukohtaisesti. Kun koulu antaa linjaukset siitä, miten juuri heillä tehdään ja miten tietojen ja taitojen saavuttamista tuetaan, saadaan muutettua ison yksilöjoukon maailmankuvaa ja käyttäytymistä. Ajatus siitä mikä on tärkeää, välittyy tähän hetkeen ja pitkälle tulevaisuuteen, ja yksilöt alkavat uskoa pienten tekojen isoon merkitykseen.

7.2.2 Toinen rehtorihaastattelu

Toisen haastateltavan rehtorin mukaan ympäristökasvatus näkyy koulun arjessa konkreettisesti esimerkiksi meneillään olevan ruokahävikkilpailun muodossa ja kokee, että useilla pienillä, erillisillä asioilla ympäristökasvatus on mukana arjessa. Koulu ei ole mukana Vihreä lippu -ohjelmassa. Rehtori pitää suomalaisia opettajia maailman motivoituneimpina ja koulutetuimpina ammattilaisina, ja luottaa opettajien työskentelyyn myös omassa koulussaan täysin. Opettajille hävikin ja hukan minimointi on jo arkipäivää, oppilaiden kanssa

käydään keskusteluja esimerkiksi turhasta materiaalkuormasta. Ympäristökasvatusta tulee annettua kuin huomaamatta ihan toimimalla maalaisjärjen mukaisesti. Ulko-opetusta koulussa on jonkin verran, koulun lähiluonto on monipuolista. Myös kaupunkia kokonaisuutena ajatellaan oppimisympäristönä, jossa lisätään kotiseututuntemusta sekä ympäristön ja luonnon tuntemusta. Tampereen museoihin on kouluilta ilmainen sisäänpääsy, joten koulussa hyödynnetään tätä luokan ulkopuolisessa opetuksessa jonkin verran.

Rehtorille ekososiaalinen sivistys on terminä hieman vieras, hän mieltää sen yhteiskunnalliseksi ja yhteiseksi vastuuksi maailman tilasta. Rehtori näkee, että yksilöiden valinnoilla on merkitystä ja yksilöt ohjaavat toiminnallaan koko yhteisön suuntaa, siksi kouluilla on suuri vastuu liittyen kestäviin tulevaisuustaitoihin ja ekososiaaliseen sivistykseen. Rehtori kuvaa saavansa tietoa ja tukea Tampereen kaupungilta sekä perusopetuksen että sivistyspalveluiden kautta, mutta myös konsernin tasolta. Tampere on sitoutunut kestävä elämäntapojen edistämiseen ja auttaa siirtämään käytänteitä perusopetukseenkin. Myös Opetushallitus tiedottaa ja kannustaa rehtoreita suoraan, esimerkiksi mainostamalla Kestävä tulevaisuus -opastaan. Rehtori myöntää olevansa esihenkilönä koulutusmyönteinen ja rohkaisee koulunsa opettajia osallistumaan koulutuksiin. Rehtori on tyytyväinen seutukunnalliseen koulutustarjontaan. Lisäksi rehtori mainitsee erikseen Tampereen ympäristökuntien kanssa kehittämän Aivot käyttöön - materiaalin, jota pidetään laadukkaana ja hyvin tehtynä. Koulutusten lisäksi siis myös materiaaleja on hyvin saatavilla. Rehtori kertoo, kuinka tällä hetkellä eletään murrosaikaa painettujen ja sähköisten materiaalien välissä. Sähköinen materiaali lisääntyy, mutta painettu materiaali koetaan opettajien keskuudessa edelleen mieluisempaan.

Rehtorin edustama koulu ei ole Vihreä lippu -koulu, mutta hänellä on kuitenkin kokemusta myös Vihreä lippu -ohjelmasta edellisessä työpaikassaan. Vihreään lippuun kuuluvia elementtejä on poimittu koulun arkeen, mutta rehtori kokee, että koko sertifikaattia kouluun ei ole lähiaikoina tarkoitus hakea. Rehtorin ja henkilökunnan välisissä keskusteluissa käy ilmi, että Vihreä lippu -ohjelman rakenne koetaan haastavana ja työläänä. Sertifikaatin maksullisuus ei ole ongelma, vaan koulusta pitäisi löytyä asiaan vihkiytyntä henkilökuntaa, jolla on kutsumus vihreyteen. Vihreä lippu -ohjelma ei toimi niin, että rehtori päättää lähteä

ohjelmaan mukaan, mutta koulun opettajista ja muusta henkilökunnasta ei löydy vastuuhenkilöä, joka luo siihen kouluun sopivan järjestelmän. Rehtori pitää Vihreä lippu - ohjelman raportointia isona työnä.

7.2.3 Kolmas rehtorihaastattelu

Kolmas haastateltava rehtori on Vihreä lippu -koulusta. Rehtori kokee, että ympäristökasvatus näkyy arjessa laaja-alaisesti. Arki pohjautuu opetussuunnitelmaan ja rehtori luottaa omiin opettajiinsa. Vihreä lippu -toiminta on paljon kiinni siitä, minkälaiset opettajat siitä innostuvat ja minkälaista toimintaa siitä räätälöidään. Koulun Vihreä lippu - ympäristöraadissa on todella innostuneita ja asialle omistautuneita henkilöitä, myös oppilaat ovat todella innolla mukana. Ympäristöraati kokoontuu 1–2 viikon välein.

Rehtori näkee erittäin hyvänä asiana, miten Vihreä lippu -ohjelma tuo kouluun osallisuutta: se on Vihreä lippu -ohjelmassa parasta. Oppilaat ja koulun henkilökunta pääsevät aidosti osallistumaan ja vaikuttamaan koulua koskeviin asioihin. Vihreä lippu koetaan koululla kokonaiseksi toimintakulttuuriksi, ei arjesta erilliseksi toiminnaksi. Rehtorin mukaan opettajat kokevat Vihreä lippu -raportoinnin työlääksi. Kestävä tulevaisuus (KeTu) -tiimi kokoontuu ja raportoi yhdessä, jolloin työt jakautuvat tasaisesti. Opettajat haluavat kyselyiden perusteella ehdottomasti jatkaa Vihreä lippu -ohjelmaa, eikä sertifikaatista luopuminen ole käynyt mielessäkään.

Rehtori kokee, että opettajat arvostavat pedagogista vapautta, eikä halua luoda koululle ohjeistuksia esimerkiksi ulkona opettamisesta. Rehtori kokee, että opettajat noudattaisivat ohjeistuksia tunnollisesti, jolloin tietynlainen joustavuus ulko-oppitunneista voisi kärsiä. Nykyään mennään paljon esimerkiksi säätilan ja innostuksen mukaan. Koulussa on tehty suunnitelma oppimisympäristöjen kehittämiseen, mutta korona-aika on sotkenut suunnitelmien käytäntöönpanoa. Koulun lähiluontoa käytetään esimerkiksi luontomatematiikkaan ulkoilun lisäksi. Rehtori kannustaa opettajiaan kouluttautumaan monipuolisesti ja lisäämään omaa osaamistaan. KeTu-tiimistä osallistuu usein yksi henkilö koulutuksiin ja tuo tiedon mukanaan muille tiimiläisille. Koulutuksiin ei velvoiteta, mutta niistä tiedotetaan ja niihin on mahdollisuus osallistua työaikana.

Rehtori määrittelee ekososiaalisen sivistyksen elämäntapana, jossa ajatellaan tulevaisuutta ja kaikkien valintojen vaikutusta siihen. Rehtori uskoo, ettei ekososiaalinen sivistys terminä ole välttämättä opettajille tuttu, mutta siihen osataan tähdätä koulumaailmassa siitä huolimatta.

7.2.4 Neljäs rehtorihaastattelu

Neljäs haastateltava rehtori toimii apulaisrehtorina koulussa, jonka useammasta toimipisteestä yksi kuuluu Vihreä lippu -ohjelmaan. Rehtori haluaisi ajatella, että kaikki toimipisteet ovat Vihreä lippu -kouluja, vaikka virallinen sertifikaatti onkin vain yhdellä. Toimipisteiden välillä toimii opettajista koostuva työryhmä, joka edistää Vihreä lippu -ohjelmaa kaikissa yksiköissä. Rehtori näkee kuitenkin, ettei koulu ole vielä sillä tasolla kuin hän haluaisi sen olevan ja matkaa kestäväään tulevaisuuteen on. Rehtoria turhauttaa välillä käydä keskustelua esimerkiksi kierrättämistä, hänen mielestään se pitäisi olla jo itsestäänselvyys.

Oppilaat liikkuvat kävellen eri toimipisteiden välillä ja nämä matkat ovat osoittautuneet loistavaksi hetkiksi oppia ja opettaa. Siirtyessä eri koulurakennukseen huomaa hyvin vuodenaikojen vaihtelut, lisäksi oppilaat innokkaasti havainnoivat ympäristöä. Esimerkiksi roskaaminen aiheuttaa paljon keskustelua ja oppilaat ovat osallistuneet innokkaasti roskien keräykseen. Matkojen lisäksi järjestetään myös ulko-oppitunteja ja rehtori kehuu opettajien idearikkautta. Oppilaat viihtyvät lähiluonnossa ja siellä voi opiskella niin ympäristötietoa kuin matematiikkaakin.

Rehtori kokee, että opettajille on annettu riittävästi aikaa ja resursseja ympäristökasvatuksen antamiseen. Rehtori haluaa, että opettajat ovat juuri niitä, jotka ovat edellä aikaansa ja kouluttautuvat jatkuvasti. Opettajia kannustetaan osallistumaan koulutuksiin, samoin materiaaleihin panostetaan. Koulutuksissa käyneiden toivotaan jakavan tietoa eteenpäin, jolloin tietoisuus asioista kasvaa kollektiivisesti. Rehtorin mielestä Tampereen kaupungin antama tuki ympäristökasvatuksen antamiseen on hyvää, kaupunki kannustaa ja innostaa. Rehtori nostaa esiin aikapulan; tarjolla on paljon kaikennäköistä, jota opettajat haluaisivat toteuttaa ja tarjota oppilaille, mutta aika loppuu kesken. Työryhmät ja

vertaisoppiminen toimivat hyvin ja säästävät aikaa. Rehtorin mielestä on tärkeää löytää töihin ympäristökasvatuksesta kiinnostuneita opettajia myös tulevaisuudessa.

Neljännän rehtorin koulu on iso koulu, jossa näkyy monikulttuurisuus, joten kouluarjessa tulee luonnollisesti keskusteltua yhteisestä maapallosta ja muista ympäristökasvatuksen teemoista. Kuvataiteessa ja askartelussa käytetään paljon kierrätysmateriaaleja. Koululla on mahdollisuudet erilaisiin ja uusiin oppimisympäristöihin.

7.2.5 Viides rehtorihaastattelu

Viides haasteltu rehtori sanoo, että nykyisissä tiloissa koulu ei aio liittyä Vihreä lippu -ohjelmaan. Koulusta ei myöskään löydy tällä hetkellä Vihreästä lipusta kiinnostunutta henkilökuntaa, joka ottaisi päävastuun ohjelmaan liittymisestä. Rehtori on aiemmin työskennellyt Vihreä lippu -koulussa ja kommentoi, että henkilökunta koki raportoinnin työläänä.

Opettajia kannustetaan osallistumaan kaupungin tarjoamiin koulutuksiin, samoin materiaalihankintoihin annetaan tukea. Rehtori sanoo, että osa opettajista on erityisen kiinnostuneita ympäristökasvatuksesta ja heidän oppitunneillaan ympäristökasvatus on olennainen osa opetusta.

Rehtori koki, että ympäristöasioiden esiin nostaminen koulun arjessa aiheuttaa voimakasta vastakkainasettelua. Jopa opettajien kannustaminen toimimaan kestävän arjen tavoitteiden mukaisesti ja erilaisten tempausten yhteydessä liiallinen ympäristöasioiden painottaminen aiheuttaa liikaa vastakkainasettelua. Rehtori koki, että myöskään Tampereen tai Suomen hiilineutraaliustavoitteista tiedottaminen ei ole hyvä, vaan aiheuttaa turhia vastareaktioita.

Rehtori kannustaa ulkona opettamiseen ja opettajat järjestävät ulko-oppitunteja mielellään, varsinkin keväisin ja syksyisin. Koulussa ei kuitenkaan ole sen tarkempaa ohjeistusta tai tavoitteita ulko-oppitunteihin liittyen. Vierailuja Luontokoulu Korentoon tehdään säännöllisesti.

8 Tulosten tarkastelu

Tarkasteltaessa kyselyn tuloksia käy ilmi, että ympäristökasvatus oli opettajille tuttu asia ja kyselyyn vastaajat pitivät sitä peruskoulussa erittäin tärkeänä osa-alueena (kokonaisarvosana 4,4/5). Voitiin kuitenkin olettaa, että kyselyyn ovat osallistuneet juuri ne opettajat, joille aihe on tärkeä, koska kyselyyn vastaaminen ei ollut mitenkään pakollista kaikille opettajille. Kyselyyn vastaaminen oli nähty mahdollisuutena viedä viestiä Tampereen kaupungin sivistystoimelle, jolle tutkimuksen tulokset esiteltiin. Opettajille ilmeisesti tulee todella paljon erilaisia kyselyitä, joten vastausten määrään pitää olla tyytyväinen. Vastauksia tuli myös yli puolesta Tampereen kouluista, mikä oli ilahduttavaa.

Avoimia vastauksia kyselyyn jätettiin paljon, vaikka jokin vastausvaihtoehtokin olisi ollut niin sanotusti oikein, haluttiin omissa vastauksissa perustella, kertoa laajemmin tai täsmentää vastausta sen sijaan, että monivalintakysymysten vastausvaihtoehdoista olisi valittu parhaiten sopiva. Voidaan olettaa, että tämä kertoi opettajien kiinnostuksesta aiheeseen, sekä tarpeesta saada oma näkemys ja kokemus tuotua esiin. Opettajia ei tietenkään voi käsitellä massana, kuten ei mitään muutakaan ihmisryhmää, mutta tämä erillisuus korostuu varmasti erityisesti ympäristökasvatuksessa. Ympäristökasvatus on arvolutautunutta ja sen toteuttaminen on hyvin pitkälti kiinni opettajan omasta arvomaailmasta sekä kiinnostuksen kohteista.

Käytäessä kyselyn tuloksia läpi kysymys kysymykseltä, ei suuria eroja Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvien koulujen ja tavanomaisten koulujen välillä näyttänyt olevan.

Opetussuunnitelmaan kirjattua ympäristökasvatusta ja kestävien tulevaisuustaitojen opettamista voidaan siis katsoa tapahtuvan laajasti myös tavanomaisissa kouluissa.

Kun tarkasteltiin ulko-oppitunteja, ei selvää eroa Vihreä loppu -koulujen ja tavanomaisen koulujen ulkona oppimisen välille syntynyt: 9 % Vihreä lippu -vastaajista opettaa ulkona päivittäin, 33 % viikoittain, 4 % kuukausittain, 29 % lukukausittain, 9 % lukuvuosittain, 8 % ei koskaan ja 8 % ei osaa sanoa. Vastaavat luvut tavanomaisilla kouluilla ovat viikoittain 48 %, kuukausittain 24 %, lukukausittain 19 % ja ei osaa sanoa 9 %. Tästä voidaan vetää

johtopäätös, että vaikka tavanomaisissa kouluissa ei ole päivittäisiä ulko-oppitunteja, viikko- ja kuukausitasolla niitä oli jopa enemmän kuin Vihreä lippu -kouluissa.

Vedenkulutuksen ja sähkönkulutuksen seuraamiseen ja tietojen hyödyntämiseen opetuksessa Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvissa kouluissa oli hieman enemmän valmiuksia. Sekä vedenkulutuksen että sähkönkulutuksen tietoja hyödyntää opetuksessa 3,5 % kaikista vastaajista ja nämä kaikki olivat Vihreä lippu -vastaajia.

Kaikista vastaajista 61 % vastasi, että koulussa kierrätetään ja sitä käytetään apuna opetuksessa. Vihreä lippu -vastaajien sisällä prosentti oli 63 % ja tavanomaisten koulujen vastaajien sisällä 59 %. Avoimissa vastauksissa avattiin kierrätystä tekstikentässä muun muassa ”kierrätetään, mutta vain paperi ja kartonki” ja ”kierrätetään, mutta tällä hetkellä biojätettä ei kerätä erikseen koronatilanteen vuoksi”. Kaikkiaan kierrätys vaikutti olevan kaikissa kouluissa arkipäivää ja sitä osattiin hyödyntää osana opetusta. Eroa Vihreä lippu -koulujen ja tavanomaisten koulujen välille ei syntynyt.

Kysyttäessä ”onko mielestäsi ympäristökasvatuksen antamiseen annettu tarpeeksi aikaa ja resursseja?” Vihreä lippu -vastaajista 37 % vastasi kyllä ja 46 % ei. En osaa sanoa vastasi 13 % ja oman vastauksen jätti 4 %. Tavanomaisten koulujen vastaajista kyllä vastasi 37 % ja ei vastasi 23 %. En osaa sanoa vastasi 18 % ja oman vastauksen jätti 18 %. Omissa vastauksissa mainitaan muun muassa ” [tarpeeksi aikaa ja resursseja] on, kun vain päättää käyttää sen. Toivoisin, että tästä tehtäisiin koko koulun homma. Nyt riippuu opettajan omasta kiinnostuksesta.” sekä ”Paljon jää yksittäisen opettajan varaan.”

Vihreä lippu -koulujen vastaajat osasivat paremmin vastata ”kyllä vai ei” resurssien riittävyyteen, mutta 46 % prosenttia vastasi ei-vaihtoehdon. Eli melkein puolet Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvista vastaajista oli sitä mieltä, että aikaa ja resursseja ei anneta tarpeeksi. Vastaava luku tavanomaisten koulujen vastaajilla oli 23 %, joten tässä syntyy koulujen välille ero.

Kyselyn lopussa oli vapaa sana -kommenttiosio, johon tuli paljon vastauksia. Avoimissa vastauksissa Vihreää lippua keuhuttiin muun muassa siitä, kuinka se varmistaa sen, että perusasiat koulun arjessa työntekijöiden valinnoissa ovat hyvin hallussa. Vihreää lippua

pidettiin kuitenkin myös työläänä ja oltiin sitä mieltä, että koulu voi toimia ympäristöstävällisesti ilman lipun tuomia raportteja. Toisaalta raporteista kommentoitiin myös, että vaikka ne tuntuvat suorittamiselta, niin niiden avulla kerta toisensa jälkeen huomaa, että asioita tulee tehtyä ohjelmaan osallistujana ja asioita tulee tehtyä myös huomaamatta, eli uudet tavat juurtuvat arkeen. Varsinkin Vihreä lippu -teemapäivät ja tempaukset saavat kiitosta, valmiilla materiaaleilla ne on helppo järjestää.

Tästä voidaan siis päätellä, että Vihreä lippu tuo paljon hyvää ympäristökasvatukseen ja tukee sitä arjessa, mutta tuo tullessaan myös lisätyötä. Opettajien kokemus resurssipulasta voi johtua myös odotusten kasvamisesta; Vihreä lippu -koulun pitäisi vastata ympäristökasvatuksen tavoitteisiin tavanomaisia kouluja paremmin tai enemmän, mutta aikaresurssit kouluissa ovat kuitenkin samat.

Kysyttäessä mistä vastaajat hankkivat materiaaleja suurin ero koulujen välillä syntyi vastausvaihtoehdossa ”koulutukset”, sen vastasi Vihreä lippu -vastaajista 52 % ja tavanomaisten koulujen vastaajista 23 %. Kaiken kaikkiaan Vihreä lippu -vastaajat vastasivat useampia vaihtoehtoja, josta voidaan päätellä, että he ovat ehkä tietoisimpia ympäristökasvatusmateriaaleista kuin tavanomaisten koulujen opettajat. Tärkeimmäksi materiaalien lähteeksi Vihreä Lippu -vastaajilla nousi luontokoulut, koulutukset ja ympäristöjärjestöt ja tavanomaisilla kouluilla ympäristöjärjestöt, jätehuoltoyhtiöt sekä luontokoulut.

Ympäristökasvatuksen välineiden suhteen koulujen välille ei syntynyt kovinkaan suurta eroa. Yleisimpiä välineitä kouluilla olivat erilaiset pelit ja kortit, joita Vihreä lippu -toimijoista käytti 70 % ja tavanomaisten koulujen toimijoista 73 %. Luuppeja ja suurennuslaseja käytti Vihreä lippu -vastaajista 35 % ja tavanomaisten koulujen vastaajista 55 %. Omissa vastauksissa lueteltiin laajasti erilaisia välineitä, sekä mainittiin luonnonmateriaalit. Kysymyksen tulosten voidaan päätellä, että erilaiset välineet ympäristökasvatuksen opetuksen tueksi ovat tuttuja sekä Vihreä lippu -kouluissa että tavanomaisissa kouluissa. Vastausten perusteella välineitä hyödynnetään tavanomaisissa kouluissa jopa enemmän kuin Vihreä lippu -kouluissa.

Kysymykseen ”kuinka paljon saat koulun johdolta tukea ympäristökasvatuksen antamiseen?” tuli huomattavasti vähemmän vastauksia kuin muihin kysymyksiin. Kyselylomakkeeseen ei ollut asetettu vastauspakkoa, joten kyselyä pystyi jatkamaan ilman vastaamistakin. Muihin kysymyskohtiin vastasi 55–57 vastaajaa, tähän kysymykseen vain 43. Syitä vastaamattomuuteen voidaan vain arvailla. Koulun johdon tuki ympäristökasvatuksen antamiseen piti arvioida asteikolla 1–5 ja vastaajien keskiarvoksi tuli 2,76. Mielestäni arvosana on hieman alhainen verrattuna esimerkiksi siihen, kuinka tärkeänä vastaajat ympäristökasvatusta pitävät (4,4/5). Vihreä lippu -vastaajien keskiarvo oli 2,71 ja tavanomaisten koulujen vastaajien keskiarvo oli 2,81. Tämän kyselyn tulos vahvistaa mielestäni sen, että ympäristökasvatus on opettajien omasta mielenkiinnosta kiinni, kuten useissa avoimissa vastauksissa kerrotaan. Tampereellakin on laadittu ympäristöohjelma sekä ympäristökasvatussuunnitelma, tarjotaan koulutuksia ja niin edelleen, mutta silti opettaja kokee olevansa lähes yksin se, joka arjessa päättää tuntien sisällöt. Avoimissa vastauksissa korostuu toive koulujen yhteisistä linjauksista ja työtavoista. ”En toivo opetusmateriaaleja, en pajoja, enkä yksittäisiä tempauksia.”

Vastaajia pyydettiin arvioimaan, kuinka hyvin he osaavat omasta mielestään integroida ympäristökasvatusta eri oppiaineisiin. ”En osaa sanoa” vastasi 8 % Vihreä lippu -vastaajista ja 4 % tavanomaisten koulujen vastaajista. ”Kyllä” vastasi 88 % Vihreä lippu -vastaajista ja 82 % tavanomaisten koulujen vastaajista. Vastauksista voidaan päätellä, että ympäristökasvatuksen ollessa laaja ja monipuolinen kokonaisuus, vastaajilla on hyvä itseluottamus siinä, että he osaavat integroida sitä eri aineiden oppimissisältöihin ja -tavoitteisiin.

Kyselyssä pyydettiin vastaajia laittamaan ympäristökasvatuksen teemat tärkeysjärjestykseen. Ympäristökasvatuksen teemat pyydettiin laittamaan myös ajankäytölliseen järjestykseen. Tällä kysymyksellä pyrittiin hahmottamaan sitä, mihin teemaan koulussa käytetään koulussa eniten aikaa ja miten vastaajan omia arvoja voi verrata siihen. Tämä oli kysymyksenä haastava toteuttaa, lisäksi tulosten luku oli hankalaa. Vastaus asetettiin alavetovalikolla, jolloin vastaaja näki heti, mitkä numerot olivat vielä käyttämättä. Tulkittaessa tuloksia huomattiin, ettei vastaajan tärkeysjärjestyksen ja opetuksen ajankäytön välillä ollut korrelaatiota, vaan vastaukset olivat hyvin samansuuntaisia. Avoimista vastauksista kävi

kuitenkin ilmi, että kysymys ”oli mahdoton vastata” eikä ”mitannut opettajuutta”, joten tämän kysymyksen kysymysasettelu ei ollut ilmeisesti paras mahdollinen.

Rehtoreiden haastattelut toteutettiin puolistrukturoituna, joten heille lähetettiin etukäteen muutama kysymys, joihin haluttiin vastauksia (liite 2). Rehtorit puhuivat hyvin vapaasti ja puhe poukkoili välillä jopa aiheen ulkopuolelle. Rehtoreita oli haastavaa saada suostumaan haastatteluun, mutta suorat puhelinsoitot olivat tehokas tapa. Haastattelutilanteessa rehtorit olivat yhtä lukuun ottamatta kiireettömiä ja avuliaita. Rehtoreiden haastatteluista nousi esiin samoja huomioita, joten todettiin, että viiden rehtorin haastattelulla saadaan tarvittava aineisto kokoon.

Rehtorit painottivat erityisesti luottamusta oman koulunsa opettajien ammattitaitoon ja halusivat antaa heille suomalaisen pedagogiikkaan perustuen vapaat kädet tuntien suunnitteluun, perustuen opetussuunnitelmaan. Rehtorit ovat huomanneet, kuinka vahvasti opettajien omat mielenkiinnon kohteet ja arvomaailma määrittelee opetuksen sisältöjä. Rehtorit painottivat myös, että opettajat ovat todella tunnollisia, joten esimerkiksi ulko-opituntien määrää ei haluta johdon puolesta määrätä, koska opettajat täyttäisivät nämä määräykset. Nyt halutaan mieluummin kannustaa ulko-oppitunteihin vapaasti ja esimerkiksi säiden mukaan.

Haastattelujen yhteydessä nousi esiin kaikkien rehtoreiden koulutusmyönteisyys ja hyvät mahdollisuudet tukea materiaalien hankinnassa. Useampi rehtori kommentoi, että ”ikinä en ole yhtäkään koulutusta kieltänyt”. Rehtorit ovat tietoisia myös siitä, että opettajien on oltava edelläkävijöitä ja hankittava jatkuvasti lisää osaamista, että he voivat opettaa muita. Monessa koulussa tämä tarkoittaa myös työkavereiden opetusta oppilaiden lisäksi. Monesti koulutukseen osallistuu vain yksi opettaja, joka saattaa koulutuksen sisällön myös muiden tietoon.

Kaikkien rehtoreiden mukaan ympäristökasvatus näkyy koulun arjessa parhaiten kierrätyksenä, mutta hetken keskustelun jälkeen rehtorit oppivat huomaamaan koulunsa arjesta myös muita ympäristökasvatukseen liittyviä asioita. Kierrätys on monesti ensimmäinen askel, kun lähdetään kehittämään toimintatapoja kestävämmiksi. Siitä on

helppo aloittaa ja se on hyvin konkreettista. Rehtorihaastatteluissa saatiin annettua myös rehtoreille tunnustusta hyvästä työstä ja nostamalla esiin sitä hyvää työtä, mitä peruskouluissa jo tehdään. Haastattelu oli hyvä tilaisuus kannustaa rehtoreita ottamaan seuraavia askelia ja tavoitteita omissa kouluissaan.

9 Johtopäätökset ja pohdinta

Johtopäätöksenä tutkimusten tuloksista voidaan sanoa, että Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvissa sekä tavanomaisissa kouluissa annetaan monipuolista ympäristökasvatusta. Opettajilla on hyvät valmiudet erilaisten materiaalien ja välineiden käyttöön ja he osaavat osittain ottaa jopa koulurakennuksen mittaamisen ja seuraamisen osaksi opetusta. Kouluissa järjestetään usein oppitunteja ulkona. Ympäristökasvatuksen sisällöt tuntuvat olevat vastaajilla hyvin selvillä ja erilaiset tempaukset ja teemapäivät tuntuvat olevan mielekkäitä tapoja lisätä ympäristökasvatusta. Vastaajilla kokevat loistavasti osaavansa integroida ympäristökasvatusta eri oppiaineisiin, jolloin ympäristökasvatus ei ole mikään erillinen oppiaine, vaan oikeasti limittyy eri aineiden oppimissisältöihin, kuten opetussuunnitelmassa kirjataan.

Johtopäätöksenä voidaan todeta myös, että erilaisia materiaaleja ympäristökasvatuksen antamisen tukemiseen on valtavasti. Erilaisia tavoitteita annetaan niin kansallisesti kuin paikallisestikin, mutta konkreettinen apu niihin tavoitteisiin pääsemiseksi jää oppaiden ja materiaalien tasolle. Opettajat kokevat, etteivät saa välttämättä tarpeeksi aikaa resursseja ympäristökasvatuksen antamiseen. Myöskään koulun johdon tukea ei saa. Vastaajat kirjoittivat kyselyyn paljon vastauksia omin sanoin valmiiden vastausvaihtoehtojen sijaan, mikä mielestäni osoittaa, että kyselyyn vastaajilla on kiinnostusta aiheeseen sekä näkemystä ympäristökasvatuksen antamiseen. Avoimissa vastauksissa on nähtävissä turhautumista siihen, että ympäristökasvatus nojaa liikaa opettajan omaan aktiivisuuteen tai kiinnostuksen kohteisiin. Useammassa vastauksessa kerrotaan, kuinka koko koulun asiaa ajaa yleensä muutama asiasta kiinnostunut opettaja, jotka haluavat panostaa aiheeseen. Vastaajat toivovat koulun yhteisiä linjauksia siitä, miten toimia juuri sen koulun arjessa.

Olisi ollut todella mielenkiintoista päästä tutkimaan tarkemmin moneen kertaan mainittuja opettajien omia mielenkiinnon kohteita ja miten ympäristökasvatus käytännössä muokkaantuu opettajan kiinnostuksen mukaan. Kyselyä rakennettaessa aihetta päästiin sivuamaan, mutta osia on liian laaja-alainen ja monivivahteinen, että siihen pääsisi pureutumaan kyselyllä. Mielestäni laajat teemahaastattelut olisivat paras keino saada selvitettyä motivaatiotekijöitä ja arvomaailmaa, mutta aihe on valtavan laaja, eikä näin ollen sopiva opinnäytetyön aiheeksi.

Tutkimuksella onnistuttiin selvittämään, eroaako Vihreä lippu -koulujen ja tavanomaisten koulujen ympäristökasvatus toisistaan. 15 opintopisteen laajuiseen työhön kysely oli hyvä tutkimuskeino, mutta vielä syvällisemmin asiaa päässee tutkimaan teemahaastatteluiden kautta. Rehtoreille tehtyjen teemahaastatteluiden kautta saatiin kuvaa johdon ajatuksista opetukseen liittyen ja kaikissa haastatteluissa korostui luottamus omiin alaisiin, suomalaiseen pedagogiikkaan ja opettajien vapauten suunnitella omat oppituntinsa.

Kysely on myös helppo toistaa tarvittaessa, sekä samalla että eri kohderyhmälle. Koska kyselyyn vastattiin anonyyminä, täysin samoille vastaajille ei pysty järjestämään uutta kyselyä, jos esimerkiksi ympäristökasvatusta tamperelaisissa peruskouluissa haluttaisiin tutkia tulevaisuudessa uudelleen. Mielestäni kohderyhmä ja tutkimusmenetelmä tutkimuksen tekemiseen valittiin oikein. Vastauksia saatiin 17 eri koulusta ja vastausprosenttiin saa olla tyytyväinen, koska opettajille tulee kyselyitä eri aiheista todella paljon. Vastaajat vastasivat kyselyyn pieteetillä, joten ei haitannut, ettei kysymyksissä ollut vastauspakkoa. 57 vastausta oli hyvä ja kohtuullinen määrä vastauksia myös tulosten analysoinnin kannalta.

Tutkimuksen tekemisen jälkeenkin jäi se kuva, että opetussuunnitelma on laaja, hyvin ylätasoinen ohje siihen, mitä perusopetuksessa halutaan tehtävän ja miten se halutaan tehtävän, mutta käytännössä jokainen opettaja lukee opetussuunnitelmaa eri painotuksilla ja omista lähtökohdistaan. Oppiainekohtaiset tavoitteet ohjaavat tuntien sisältöjä, mutta ympäristökasvatuksen on oltava oppiainerajat ylittävää ja laaja-alaista. Tutkimuksen tuloksia analysoitaessa kävi ilmi, että kyselyyn vastanneet opettajat osaavat mielestään integroida ympäristökasvatusta eri oppiaineisiin, mutta rehtorien mielestä se kuitenkin mielletään

yleisesti opettajien keskuudessa erilliseksi oppiaineeksi, joka lisätään muiden oppiaineiden päälle. Tästä on tehtävissä johtopäätös, että kyselyyn vastanneet, asiasta hyvin kiinnostuneet, opettajat ovat oppineet integroimaan ympäristökasvatuksen omiin oppiaineisiinsa, mutta tilanne ei ole läpileikkaava perusopetuksen kentällä.

Opettajien kokema puute ajasta ja resursseista liittyen ympäristökasvatuksen antamiseen on hälyttävä. Kyselyyn on vastanneet ne opettajat, jotka ovat jo taitavia integroimaan ympäristökasvatusta eri oppiaineisiin ja ovat pystyneet tekemään sen näillä, omasta mielestään vajailla, resursseilla. Tästä eteenpäin on ensiarvoisen tärkeää saada myös muut opettajat antamaan ympäristökasvatusta, vaikka se ei olisi heille henkilökohtaisesti tärkeää. Yhteiskunta on sitoutunut olemaan hiilineutraali vuonna 2035, joten tämän hetken peruskoululaisilla on oltava tietoja ja taitoja, joita hiilineutraalissa yhteiskunnassa tarvitaan. Jos koululaisille ei vuonna 2022 kerrota kohtuullisesta kuluttamisesta, hiilijalanjäljen pienentämisestä tai ilmastonmuutoksen vaikutuksista, miten he osaisivat toimia kestävästi kolmetoista vuotta myöhemmin?

Perusopetus kärsii resurssipulasta, jota ei voida ratkaista palkkaamalla lisää henkilökuntaa. Vaikka koulun henkilökunta tekee täyttä työviikkoa, joka on KVTES:n ja AVAINTES:n mukaan 38 tuntia ja 15 minuuttia (OAJ, n.d.), on oppilailla kuitenkin tätä vähemmän oppitunteja. Vaikka peruskoulu kestääkin yhdeksän vuotta, niin myös oppilaille opetettava tietomäärä on valtava. Kun mietitään jo äidinkielen tai matematiikan sisältöjä ja oppimistavoitteita näiden vuosien aikana, on ymmärrettävää, mikäli ympäristökasvatus rajautuu nopeasti koskemaan ympäristöoppia, biologiaa tai maantietoa. On ymmärrettävää, että ympäristökasvatus tuntuu työläältä lisältä kaikkiin muihin oppiaineisiin. Toisaalta tutkimuksen tuloksista käy ilmi, kuinka esimerkiksi luontomatematiikkatunnit ovat helposti järjestettäviä ja onnistuneita kokemuksia. Opettajien omat oivallukset puhua ympäristökasvatuksen teemoista siirtymätilanteissa tai ulkoillessa ovat arvokkaita hetkiä. Ympäristökasvatus on juuri tätä, ei niitä korulauseita erilaisissa tiekartoissa tai suunnitelmissa.

Uskallan yleistää, että ympäristökasvatuksen antamisen suurin ongelma on se, että opettajat eivät itsekään tiedä mikä kaikki on ympäristökasvatusta. Ympäristökasvatuksen yhdeksän teemaa kattavat kaikki peruskoulun oppiaineet, puhutaan sitten tasa-arvosta,

ravinnekiirroista tai avaruudesta. Useassa teemahaastattelussa sai muistuttaa rehtoreitakin siitä, että koulun käytävillä raikuvat eri kieliset tervehdykset ovat ympäristökasvatusta siinä missä oppilaiden kanssa tehty roskienkeräysretkikin, tai käynti museossa. Vaikka ympäristökasvatus on sisältynyt suomalaiseen opetussuunnitelmaan jo vuodesta 1985 lähtien, se on jäänyt terminä epämääräiseksi. Nykypäivänä sen ovat ottaneet haltuun asiasta erityisen kiinnostuneet opettajat, mutta uskallan väittää, että ympäristökasvatusta antavat myös ne opettajat, jotka eivät miellä varsinaisesti tekevänsä niin. Samoin termi ”ekososiaalinen sivistys” on jäänyt etäiseksi. Kaikki haastatellut rehtorit vastasivat ekososiaalista sivistystä koskevaan kysymykseen hieman naurahdellen ”no itse ymmärrän sen niin, että...”. Tästä voidaan päätellä, että koko opetussuunnitelman arvolähtökohtana on termi, joka ei ole tuttu juuri kenellekään.

Tätä tutkimuksen perusteella ympäristökasvatuksen tyylistä ja määrästä pitää ja ei pidä olla huolissaan. Ei voida sanoa, että tamperelaisissa peruskouluissa ei anneta ympäristökasvatusta, mutta pitää miettiä, painotetaanko siihen tarpeeksi, kun peilataan tämänhetkiseen maailman tilaan ja vaikkapa hiilineutraaliustavoitteisiin. Jos ympäristökasvatusta annetaan samoilla raameilla kuin viimeiset reilut 30 vuotta, riittääkö se opettamaan lapsia toimimaan hiilineutraalissa yhteiskunnassa ensi vuosikymmenellä?

Jokainen rehtori painotti olevansa koulutusmyönteinen. Tampereen seudulla koulutuksia järjestetään monipuolisesti ja rehtorit rohkaisevat opettajia osallistumaan niihin, näihin koulutuksiin on myös mahdollista käyttää työaika. Rehtorit kertoivat välittävänsä eteenpäin opettajille kutsuja koulutuksiin, joita tarjoavat muun muassa Tampereen kaupunki, Pirkanmaan seutukunta ja sekä Opetushallitus. Opettajat osallistuvat koulutuksiin omien mielenkiinnon kohteidensa mukaisesti, mikä on tietenkin inhimillistä. Mietin kuitenkin, lisääkö tämä kuulua opettajien välille? Erikoistuminen ja oman osaamisen kasvattaminen on aina hyvä asia, mutta puhuttaessa ympäristökasvatuksesta ei voida mielestäni enää luottaa siihen, että asiasta kiinnostuneet opettajat hoitavat koko kokonaisuuden koulussa. Mielestäni voisi olla paikallaan järjestää opettajille, mahdollisesti jopa pakollinen, koulutus, jossa muistutettaisiin opettajia siitä, mikä kaikki onkaan ympäristökasvatusta ja miten opettajat voivat ottaa eri teemat huomioon eri yhteyksissä. En usko siihen, että kaikkien opettajien pitää panostaa kaikkeen tai hallita kaikki teemat, mutta yhteinen suunnittelu

teemojen läpikäymiseen voisi olla hyvä tapa varmistua siitä, että ympäristökasvatus olisi laaja-alaista. Uskon vahvasti, että Vihreä lippu -ohjelma tuo tukea juuri tähän. Positiivinen vahvistaminen on tehokasta ja jo tämän opinnäytetyön teemahaastatteluissa pääsi muistuttamaan siitä, mitä kaikkea hyvää peruskoulussa jo ympäristökasvatuksen eteen tehdään.

Vihreä lippu -ohjelman vahvuus on myös siinä, miten se lisää koulujen oppilaiden ja henkilökunnan osallisuutta. Ympäristöraati on esimerkki siitä, kuinka oppilaat saavat äänensä kuuluviin ja tuntevat voivansa todella vaikuttaa asioihin kouluarjessa.

Ympäristökasvatuksen kaikissa malleissa osallisuudella ja kokonaisvaltaisuudella on iso merkitys, ympäristökasvatusta annetaan ja saadaan joka hetki koulussa ja sen ulkopuolella.

Johtopäätöksenä voin tämän tutkimuksen tulosten perusteella yleistää, että tamperelaisissa peruskouluissa annetaan ympäristökasvatusta opetussuunnitelman mukaisesti ja Vihreä lippu -ohjelma antaa siihen tukea ja materiaaleja. Vihreä lippu -ohjelma syventää ympäristökasvatusta tuomalla sen henkilökunnan ja oppilaiden arkipäivään muuttamalla koulun tapoja kestävämpään suuntaan pieni askel kerrallaan. Vihreä lippu -ohjelma on opettajien mielestä kuitenkin työläs ja se vaatii joka tapauksessa henkilön, jota ottaa siitä koululla niin sanotun vetovastuun. Toisaalta käy ilmi, että työläät raportit tuovat kuitenkin kouluille onnistumisen kokemuksia, kun toiminta on kehittynyt selvästi kestävämpään suuntaan. Vihreä lippu -ohjelmassa mukana olevat koulut eivät pidä todennäköisenä sertifikaatista luopumista, eli voidaan sanoa, että Vihreä lippu ei ole kuitenkaan liian työläs. Rehtorit eivät myöskään pidä ympäristösertifikaattia kalliina.

Rehtoreiden saaminen haastatteluun oli haastavaa, heistä vain yksi vastasi sähköpostiyhteydenottoihin. Lopulta suostumukset saatiin puhelinsoitoilla.

Haastattelutilanteet olivat mukavia ja rentojakin ja rehtorit saivat puhua aiheeseen liittyen melko vapaasti. Vaikka haastateltuja rehtoreita oli lopulta vain viisi, saatiin haastattelujen perusteella suhteellisen kattava kuva heidän arjestaan. Opinnäytetyön aineiston keräämisessä näillä teemahaastatteluissa oli valtavan suuri painoarvo ja merkitys. Kyselyn perusteella tiedettiin mistä puhutaan, mutta vasta haastatteluiden jälkeen pääsi kiinni

kouluarjen todellisuuteen. Puolistrukturoidut haastattelut olivat hyvä ja oikea valinta tutkimusmenetelmäksi tämän opinnäytetyön kaltaiseen tutkimukseen.

Rehtorit nostivat esiin samoja asioita, luottamusta omiin opettajiin sekä painotusta pedagogiseen vapauteen ja vastuuseen. On todella mielenkiintoista, että kyselyn perusteella opettajat kokevat vahvasti, että tukea koulun johdolta ei saa (2,76/5) mutta rehtorit itse kokevat vain antavansa opettajille vapaat kädet. Tukea siis kaivattaisiin huomattavasti enemmän, sekä Vihreä lippu -ohjelmaan kuuluvissa kouluissa, että tavanomaisissa kouluissa. Rehtorit ovat todella ylpeitä opettajien tekemästä työstä, mutta se saattaa jäädä joskus sanomatta. Asiassa vallitsee ehkä ennemminkin näkemys ero ja asiasta olisi hyvä käydä dialogia, joka antaisi opettajille varmasti myös tuen saamisen tunnetta.

Olen tyytyväinen omaan työskentelyyni opinnäytetyöprosessissa. Itse ajattelin pitkään tekeväni opinnäytetyöni jostakin eri aiheesta, mutta tämä aihe valitsi ennemmin minut kuin minä sen. Aiheen rajaus on haastavaa ja siihen olisi ollut hienoa päästä perehtymään siihen paljon syvällisemminkin. Opinnäytetyöprosessi oli ilmeisen perinteinen, sillä tutkimuskysymysten muokkaantuminen kesti useamman kuukauden, eikä opinnäytetyön kirjoittaminen sujunut ehkä niin virtaviivaisesti kuin olin ajatellut. Aineiston hankkiminen yhdessä toisen opiskelijan kanssa oli antoisaa ja oli hienoa päästä keskustelemaan näkökulmista ja johtopäätöksistä yhdessä. Täysin erillisten opinnäytetöiden kirjoittaminen samasta aineistosta oli hyvä idea.

Onnistuin mielestäni hyvin analysoimaan tuloksia avoimesti ja puolueettomasti, vaikka ympäristökasvatus aiheena onkin useimmiten arvolutautunutta. Opinnäytetyöprosessi on lisännyt huomattavasti osaamistani sekä analysointivalmiuksiani.

Lähteet

Cantell, H., Aarnio-Linnanvuori, E., Tani, S. (2020). *Ympäristökasvatus*. PS-kustannus.

Cantell, H., Koskinen, S. (2004). Ympäristökasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä. Teoksessa

Cantell, H. (toim.) *Ympäristökasvatuksen käsikirja*. PS-kustannus.

ELY-keskus. (2018). *Elinikäinen polku vastuulliseen ympäristösuhteeseen*.

https://docs.google.com/document/d/1UZS_iAqXSKbktXAmeGYtNMcVSvFIV7TvoYoNCUSFCjQ/edit

FEE Suomi. (n.d.-a). *Vihreä lippu*. <https://feesuomi.fi/vihrealippu/>

FEE Suomi. (n.d.-b). *FEE Suomi*. <https://feesuomi.fi/toiminta/>

Finto. (2015). *KEKO - Kestävän kehityksen kasvatuksen ontologia*.

<https://finto.fi/keko/fi/page/p167>

Luontokoulut. (n.d.-a). *Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry*.

<https://www.luontokoulut.fi/liitto/>

Luontokoulut. (n.d.-b). *Uusi perusopetuksen OPS*. <https://www.luontokoulut.fi/ops2016/>

Maailmankoulu. (n.d.). *Tervetuloa Maailmankouluun*. <https://maailmankoulu.fi/>

Maailmankoulu. (n.d.-b). *Tampereen seutu*. <https://maailmankoulu.fi/tampere/>

Mappa materiaalipankki (n.d.) *Materiaalipankki*. <https://mappa.fi/fi/etusivu>

Mykrä, N. (2021). *Peruskoulu ekologista kestävyttä edistämässä*. (Tampereen yliopiston väitöskirjat 384) [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Trepo.

<https://trepo.tuni.fi/handle/10024/124943>

OAJ. (n.d.). *Opettajan työaika*. <https://www.oaj.fi/tyoelamaopas/tyoaika/#yleistyoaika-38-h-15-min-viikko>

Opetushallitus. (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Pirkanmaan ELY-keskus. (n.d.). *Ympäristöviisas Pirkanmaa 2040*. Pirkanmaan ympäristöohjelma. <https://tieto.pirkanmaa.fi/pymo/>

Pirkanmaan ympäristökasvatussuunnitelma. (n.d.) *Elinikäinen polku vastuulliseen ympäristösuhteeseen*. <https://ymparistoviisas.fi/wp-content/uploads/sites/29/2019/05/Elinikainen-polku-vastuulliseen-ymparistosuhteeseen.pdf>

Pohjonen, H., Korhonen, A., Mikkola, K., Liimatainen, A., Suvanto, S. (toim.). (2021.). *Kestävä tulevaisuus*. Opetushallituksen verkkosivut. Haettu 18.2.2022 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/kestava-tulevaisuus>

Salonen, A. (4/2014). *Ekososiaalinen sivistys - kestävä hyvinvoinnin perusta*. *Natura* 4/2014. https://www.researchgate.net/publication/269393701_Ekososiaalinen_sivistys_-_kestava_hyvinvoinnin_perusta

Tampere (n.d.-a) *Ilmiömäinen Tampere -blogi*. <https://opi.tampere.fi/ilmiomainentampere/kestava-tulevaisuus-2/>

Tampere. (n.d.-b). *Luontokoulu Korento*. <https://www.tampere.fi/varhaiskasvatus-ja-koulutus/luontokoulu-korento.html>

Tampere. (2021). *Ympäristökasvatus*. <https://www.tampere.fi/asuminen-ja-ymparisto/ymparisto-ja-luonto/kestava-kehitys/kestavat-toimintatavat/ymparistokasvatus.html>

Tilastokeskus. (n.d.). *Kvalitatiivinen tutkimus*.

https://www.stat.fi/meta/kas/kvalit_tutkimus.html

Ulkoministeriö. (n.d.). *Agenda 2030 - kestävän kehityksen tavoitteet*. [kuva]

<https://um.fi/agenda-2030-kestavan-kehityksen-tavoitteet>

United Nations. (n.d.) *Goals 4: Targets and indicators*. <https://sdgs.un.org/goals/goal4>

Valtioneuvosto. (2020). *Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Ageda2030:sta*.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162475/VNK_2020_7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Vihreä lippu. (n.d.-a) *Osallistumismaksut*. <https://vihrealippu.fi/osallistumismaksut/>

Vihreä lippu. (n.d.-b) *Toimintamalli*. <https://vihrealippu.fi/projekti/>

Vihreä lippu. (n.d.-c). *Vihreä lippu*. <https://vihrealippu.fi/vihrealippu/>

Vihreä lippu. (n.d.-d). *Vihreän lipun materiaalit*. <https://vihrealippu.fi/materiaalit/>

Vilkka, H. (2021). Tutkimushaastattelun muodot. *Tutki ja kehitä* (4. uudistettu painos). PS-Kustannus.

Vilkka, H. (2014). *Tutki ja mittaa - Määrällisen tutkimuksen perusteet*. Tammi.

<http://hanna.vilkka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-mittaa.pdf>

Wolff, L-A. (2004). Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys: 1960-luvulta nykypäivään.

Teoksessa Cantell, H. (toim.) *Ympäristökasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-kustannus. s. 18–19.

YK. (2015). *Yleiskokouksen päätöslauselma 25. syyskuuta 2015*.

https://kestavakehitys.fi/documents/2167391/2186383/Agenda2030_ep%C3%A4virallinen+suomennos.pdf/707fe444-6540-49d6-86a3-

fd6bee1cf345/Agenda2030_ep%C3%A4virallinen+suomennos.pdf/Agenda2030_ep%C3%A4virallinen+suomennos.pdf?t=1461157452000

YK-liitto. (n.d.-a). *Kestävä kehitys*. <https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/kestava-kehitys>

YK-liitto. (n.d.-b) *Kestävän kehityksen tavoitteet*. <https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/kestavan-kehityksen-tavoitteet>

Ympäristöhallinto. (2021). Pirkanmaan ympäristökasvatuksen yhteistyöryhmä (PYY). aettu 1.3. osoitteesta https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Ymparistokasvatuksen_yhteistyoryhmat/Pirkanmaa

Ympäristöministeriö. (n.d.). Hallituksen ilmastopoliittikka; kohti hiilineutraalia Suomea 2035. Haettu 15.4.2022 osoitteesta <https://ym.fi/hiilineutraalisuomi2035>

Liite 1: Kysely tamperelaisille peruskoulujen opettajille**Ympäristökasvatus tamperelaisissa peruskouluissa**

Tampereen kaupunki on tilannut opinnäytetyön, jossa selvitetään ympäristökasvatuksen määrää tamperelaisissa peruskouluissa. Tutkimuksen tulosten perusteella arvioidaan resurssitarpeita ja etsitään keinoja tukea ympäristökasvatusta. Käsittelemme vastaukset anonyymisti.

Kyselyn vastaamiseen menee noin 15 minuuttia. Vastaamalla kyselyyn voit vaikuttaa ja saat vietyä viestiä kaupungille.

Kestävän tulevaisuuden ja kestävien elämäntapojen edistäminen on yksi opetussuunnitelman keskeisimpiä tavoitteita. Ympäristökasvatuksen tavoitteena on tukea jatkuvaa oppimista, jotta yksilön ja koko yhteiskunnan arvot, tiedot, taidot ja toimintatavat kehittyvät kestävä kehityksen mukaisiksi.

**Kiitos ajastasi!
Kestävän kehityksen opiskelijat
Laura Vänskä & Katja Tanski
Hämeen ammattikorkeakoulu**

1. Missä koulussa työskentelet?

---

2. Onko koulunne Vihreä lippu -koulu?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

3. Kuinka usein pidätte oppitunteja ulkona?

Päivittäin

Viikoittain

Kuukausittain

Lukukausittain

Lukuvuosittain

Ei koskaan

En osaa sanoa

4. Seuraatteko koulussanne vedenkulutusta? Käytättekö seurannasta saatuja tietoja opetuksessa?

Ei seurata

Seurataan, mutta ei hyödynnetä opetuksessa

Seurataan ja hyödynnetään opetuksessa

En osaa sanoa

Oma vastauksesi

---

5. Seuraatteko koulussanne sähkönkulutusta? Käytättekö seurannasta saatuja tietoja opetuksessa?

Ei seurata

Seurataan, mutta ei hyödynnetä opetuksessa

Seurataan ja hyödynnetään opetuksessa

En osaa sanoa

Oma vastauksesi

---

6. Kierrätetäänkö koulussanne? Käyttekö kierrätystä apuna opetuksessa?

Ei kierrätetä

Kierrätetään, mutta ei hyödynnetä sitä opetuksessa

Kierrätetään ja hyödynnetään sitä opetuksessa

En osaa sanoa

Oma vastauksesi

---

7. Onko mielestäsi ympäristökasvatuksen antamiseen annettu tarpeeksi aikaa ja resursseja?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

Oma vastauksesi

---

8. Kuinka tärkeänä pidät ympäristökasvatusta peruskoulussa?

9. Mistä hankit materiaaleja ympäristökasvatuksen tueksi?

Ympäristöjärjestöt

Mappa materiaalipankki

Koulutukset

Jätehuoltoyhdistykset

Open ilmasto-opas

Ekotukitoiminta

Luontokoulut

Muu, mikä?

---

10. Kuinka paljon saat koulun johdolta tukea ympäristökasvatuksen antamiseen?

En yhtään tukea 0 5 Paljon tukea En osaa sanoa

11. Mitä välineitä käytätte ympäristökasvatuksessa

Luupit, suurennuslasit

Pelit, kortit

Kiikarit, kaukoputket

Ei mitään

Muu, mikä?

---

12. Osaatko mielestäsi integroida ympäristökasvatusta eri oppiaineisiin?

Kyllä

Ei

En osaa sanoa

Oma vastauksesi

---

13. Järjestä kaikki ympäristökasvatuksen teemat tärkeysjärjestykseen. Merkitse itsellesi tärkein teema numerolla 1 ja vähiten tärkein numerolla 9.

Vesi (puhtaan veden merkitys kaikelle elämälle, vedenkäyttö ja vedensäästö, vesien tila, veteen liittyvät luonnonilmiöt)	Valitse ▼
Energia (energiantuotanto, energiankulutus, energiansäästö)	Valitse ▼
Jätteiden vähentäminen (kokonaisjättemäärän vähentäminen = zero waste, jätteiden lajittelu, luonnonvarojen säästäminen)	Valitse ▼
Lähiympäristö (luontosuhde, kansalaisvaikuttaminen)	Valitse ▼
Kestävä kulutus (kohtuullinen kuluttaminen, kuluttamisen ympäristövaikutukset, kierrättäminen)	Valitse ▼
Yhteinen maapallo (luonnon ja kulttuurien monimuotoisuus, ihmisoikeudet, tasa-arvo)	Valitse ▼
Terve elämä (ruoka, liikkuminen, päihteet, sosiaalinen kestävyys, ympäristön ja ihmisten hyvinvointi)	Valitse ▼
Ilmastonmuutos (ilmastonmuutoksen hillitseminen, oman toiminnan vaikutukset ilmastonmuutokseen)	Valitse ▼
Luonnon monimuotoisuus (luonnon köyhtyminen, seurannat, konkreettiset toimet esim. siivoustalkoot tai nikkaroinnit)	Valitse ▼

14. Järjestä kaikki ympäristökasvatuksen teemat siihen järjestykseen, kuinka paljon niihin käytetään aikaa opetuksessa. Merkitse ensimmäiseksi (1) se, johon käytetään eniten aikaa.

Vesi (puhtaan veden merkitys kaikelle elämälle, vedenkäyttö ja vedensäästö, vesien tila, veteen liittyvät luonnonilmiöt)	Valitse ▼
Energia (energiantuotanto, energiankulutus, energiansäästö)	Valitse ▼
Jätteiden vähentäminen (kokonaisjättemäärän vähentäminen = zero waste, jätteiden lajittelu, luonnonvarojen säästäminen)	Valitse ▼
Lähiympäristö (luontosuhde, kansalaisvaikuttaminen)	Valitse ▼
Kestävä kulutus (kohtuullinen kuluttaminen, kuluttamisen ympäristövaikutukset, kierrättäminen)	Valitse ▼
Yhteinen maapallo (luonnon ja kulttuurien monimuotoisuus, ihmisoikeudet, tasa-arvo)	Valitse ▼
Terve elämä (ruoka, liikkuminen, päihteet, sosiaalinen kestävyys, ympäristön ja ihmisten hyvinvointi)	Valitse ▼
Ilmastonmuutos (ilmastonmuutoksen hillitseminen, oman toiminnan vaikutukset ilmastonmuutokseen)	Valitse ▼
Luonnon monimuotoisuus (luonnon köyhtyminen, seurannat, konkreettiset toimet esim. siivoustalkoot tai nikkaroinnit)	Valitse ▼

15. Vapaa sana koulusi ympäristökasvatuksesta, kerro huomiosi rohkeasti! Vastaukset käsitellään anonyymisti. Kerro mikä on hyvää, mikä on huonoa, mihin kaipaisit apua tai tukea, miten kehittäisit opetusta. Kerro kommenttisi myös Vihreä lippu -ohjelmasta.

Liite 2: Kysymykset rehtoreille

Kestävän tulevaisuuden ja kestävien elämäntapojen edistäminen on yksi opetussuunnitelman keskeisimpiä tavoitteita. Ympäristökasvatuksen tavoitteena on tukea jatkuvaa oppimista, jotta yksilön ja koko yhteiskunnan arvot, tiedot, taidot ja toimintatavat kehittyvät kestävä kehityksen mukaisiksi. Miten tämä mielestäsi näkyy koulun arjessa?

Onko mielestäsi sinulle annettu ympäristökasvatuksen antamiseen tarpeeksi aikaa ja resursseja?

Onko mielestäsi opettajille annettu?

Tampereen kouluista puolet on mukana Vihreä lippu -ohjelmassa, oletteko tietoisia, että Tampereen kaupunki tukee kouluja Vihreä lippu -osallistumismaksuissa?

Miten tuette opettajia heidän jokapäiväisessä opetuksessaan? Vai meneekö aika hallinnollisiin asioihin?

Miten kannustatte opettajianne hankkimaan ja käyttämään ympäristökasvatuksen materiaaleja?

Liite 3: Aineistonhallintasuunnitelma

Opinnäytetyössä kerätään yhteinen aineisto kahteen opinnäytetyöhön. Aineistoa analysoi kaksi opiskelijaa, Katja Tanski ja Laura Vänskä, tuottaen omista näkökulmistaan omat opinnäytetyönsä. Aineisto kerätään kyselyn osalta Webropol-palvelulla ja teemahaastatteluiden osalta Microsoft Teamsilla. Kyselyn tulokset tallentuvat ensin Webropol-palveluun, josta ne tallennetaan Hämeen ammattikorkeakoulun hallinnoimaan Microsoft OneDriveen. Tulokset ovat anonyymeja ja vain opiskelijoiden Tanski ja Vänskä käytössä.

Microsoft Teamsilla tehtyjen teemahaastatteluiden tallennuspaikkana toimii Microsoft Teams ja Microsoft OneDrive, jolloin molemmat opiskelijat pääsevät palaamaan videoiden ja litteroinnin pariin. Haastateltavien nimet käyvät ilmi videotallenteista. Kaikki tulokset analysoidaan anonyymiteetti säilyttäen, eikä vastaajia pysty tunnistamaan. Analysoinnin ja opinnäytetöiden valmistumisen jälkeen videot ja kyselyn vastaukset tullaan poistamaan pysyvästi. Osa kyselyn vastauksista näkyy opinnäytetöissä suorina lainauksina, mutta niistä ei voi tunnistaa vastaajaa.